

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Marek Diviš

Narovnání v trestním řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Lukáš Bohuslav, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. prosince 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 131.366 znaků včetně mezer.

Marek Diviš

V Praze dne 15. prosince 2022

Obsah

Úvod.....	1
1 Historický vývoj pojetí trestání.....	3
1.1 Retribuční justice.....	4
1.2 Restorativní justice.....	5
2 Odklony v trestním řízení.....	8
2.1 Znaky a účel alternativního řešení věci.....	9
2.2 Jednotlivé odklony v české právní úpravě.....	12
2.2.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání.....	12
2.2.2 Trestní příkaz.....	16
2.2.3 Podmíněné odložení návrhu na potrestání.....	17
2.2.4 Odstoupení od trestního stíhání.....	19
2.2.5 Dohoda o vině a trestu.....	21
3 Narovnání.....	25
3.1 Historie institutu narovnání.....	25
3.2 Podmínky využití narovnání.....	30
3.2.1 Řízení o přečinu.....	30
3.2.2 Souhlas obviněného a poškozeného.....	31
3.2.3 Prohlášení obviněného.....	33
3.2.4 Uhrazení způsobené škody a vydání bezdůvodného obohacení.....	35
3.2.5 Složení peněžní částky určené státu.....	37
3.2.6 Dostačující vyřízení věci.....	39
3.3 Řízení o narovnání.....	40
3.3.1 Průběh řízení.....	40
3.3.2 Rozhodnutí v řízení o narovnání.....	42
3.4 Opravné prostředky.....	43
3.5 Mediace v řízení o narovnání.....	44
4 Komparace narovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání.....	47
5 Úvahy de lege feranda.....	50
Závěr.....	53
Seznam zkratk.....	55
Seznam použitých zdrojů.....	56
Seznam příloh.....	61
Příloha č. 1 - Statistika využívání narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání českými okresními soudy.....	62
Abstrakt.....	63
Abstract.....	64

Název práce v anglickém jazyce	65
Klíčová slova	65
Key words.....	65

Úvod

Institut narovnání, který byl do českého právního řádu zaveden jako teprve druhý odklon, tedy jako druhý způsob alternativního vyřízení věci v trestním řízení mimo cestu standardního soudního procesu, v systému odklonů vyniká především rozsahem, jakým umožňuje reflektovat zásady a ideje restorativní justice a to i ve srovnání s ostatními odklony. Specifická je míra zapojení obviněného a poškozeného a jejich vliv na podobu finální dohody o narovnání nebo důraz, jenž je kladen na osobu poškozeného, jakožto primární oběti spáchaného trestného činu. Výsledkem je z mého pohledu inovativní institut, který vedle nahrazení způsobené škody nabízí možnost mezilidské satisfakce mezi obviněným a poškozeným, přičemž k tomu umožňuje oběma stranám poměrně výrazné využití autonomie vůle, což je v rámci veřejného práva, trestního práva obzvláště, poněkud neobvyklá situace. S ohledem na zvláštnosti, které v sobě narovnání skýtá, se pokouším obsáhnout dostatečně široce všechny historické, systematické, jazykové i ostatní souvislosti, které ve vztahu k tomuto institutu vyvstávají na povrch, abych mohl nabídnout přiblížení nejen narovnání, ale také systému odklonů jako celku, protože ani v dnešní době (pár desítek let po zavedení prvního odklonu) nepovažují všeobecný přehled týkající alternativních druhů trestního řízení mezi veřejností za dostatečný. Mimo to se snažím kritickou analýzou stávající právní úpravy poskytnout co možná nejhlubší porozumění základním idejím narovnání, ale zároveň s tím také podtrhnout jisté nedostatky, které bohužel jsou součástí aktuální právní úpravy a znemožňují využití potenciálu tohoto institutu v plné míře.

Samotný text práce je poté členěn do pěti kapitol, přičemž v té první nabízím krátký historický vhled do různých pojetí trestání, který pomáhá porozumět souvislostem, jež vedly k zavedení odklonů do právních řádů vyspělých zemí. Na to navazující druhá kapitola poté konkretizuje alternativní způsoby trestního řízení. Ačkoli jednoznačná shoda na tom, co všechno je možné v dnešní době považovat za odklon a jaké jsou jejich společné znaky, nepanuje ani v odborných kruzích, možné náhledy na tuto problematiku se pokouším nabídnout v první části druhé kapitoly. Dále je pozornost věnována ve stručnosti všem odklonům, které jsou upraveny v rámci českého práva, a která má čtenářům umožnit jejich skromné srovnání nejen mezi sebou, ale také vůči standardnímu trestnímu řízení. K výše uvedenému je využito převážně deskriptivní a explanační metody ve spojení se systematickým a teleologickým právním výkladem.

Ve třetí kapitole je rozebráno nosné téma této práce, tedy institutu narovnání. Nejprve jsou shrnuty historické souvislosti, které vedly k jeho přijetí, a zároveň popsány cíle, které byly, a dodnes stále jsou, narovnáním sledovány. V důsledku toho, že tyto cíle se během prvních let ukázaly jako nereálné s ohledem na nepříliš komplexní úpravu, prošel tento institut během

následujících let několika změnami. Shrnutím těchto novel a následků, které s sebou nesly, poté dospívám k aktuální právní úpravě, konkrétně k podmínkám, které omezují využití narovnání v trestním řízení, a pomocí analytické a syntetické metody se je pokouším vsadit do kontextu trestního práva.

Následující část třetí kapitoly se věnuje aktuální podobě řízení o narovnání a jeho průběhu. Nejprve je pozornost směřována k jednotlivým krokům vedoucím k rozhodnutí o narovnání, přičemž rozdělují řízení o narovnání do dvou fází a popisují postavení obviněného, poškozeného a rozhodujících orgánů v obou z nich. Dále je popsáno rozhodnutí, které bývá výsledkem takového řízení, na což navazuje část týkající se opravných prostředků, které trestní řád nabízí k napadnutí rozhodnutí o narovnání. Poslední část třetí kapitoly se věnuje postavení Probační a mediační služby, pro kterou je právě dosažení nápravy v mezilidských vztazích mezi obviněnými a poškozenými osobami v rámci trestního řízení jedním z jejích hlavních cílů, ačkoli její využití a postavení v systému trestního práva je stále daleké dokonalosti.

Vycházejí ze statistiky, která tvoří Přílohu č. 1 této práce, se poté ve čtvrté kapitole snažím přiblížit možné důvody, které mají za následek nepříliš časté využití tohoto odklonu, a komparativní metodou dospívám k závěrům, proč je narovnání stále ve velké míře upozadováno, převážně ve srovnání vůči podmíněnému zastavení trestního stíhání, které je v řadě aspektů narovnání velmi podobné. Navazující pátá kapitola *de lege feranda* rozvádí tyto nedostatky a nabízí možná řešení, ke kterým by se mohl zákonodárce uchýlit. Pozornost je věnována také dlouho očekávanému trestnímu řádu a jím plánovaných změn týkajících se tohoto institutu.

Velkou část zdrojů, ze kterých vycházím v rámci této práce, tvoří knižní zdroje, převážně se pak jedná o monografie, komentáře k jednotlivým právním předpisům a učebnice. S ohledem na nedostatek odborných textů, které se věnují narovnání, je často využito také článků nebo zdrojů dostupných ze soudní praxe, hlavně z dílny Nejvyššího soudu, ať už se jedná o rozsudky či stanoviska.

1 Historický vývoj pojetí trestání

Jak konstatoval Isaac Newton při formulaci svých pohybových zákonů: „každá akce vyvolá opačně směřující reakci“¹. Podobná myšlenka je hnacím motorem celého trestního práva, které však v reálném světě (bohužel) nefunguje tak bezvýhradně jako pravidla fyzikální. V terminologii trestního práva se pro myšlenku akce a reakce užívá spojení „žádný zločin nesmí zůstat bez zákonného trestu“². Jinými slovy pokud budeme za akci považovat spáchání trestného činu, tedy dle definice spáchání protiprávního činu, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně³, následnou, opačně orientovanou reakcí státu musí být zpravidla potrestání takového činu. Následek trestného činu však nemusí být pouze formou některého z trestů uvedených v jejich taxativním výčtu, který nabízí trestní zákoník v § 52, ale jak bude podrobněji v této práci rozebráno, tak někdy může být přiměřeným, ale také dostatečným následkem například některé z alternativních způsobů řešení věci. Ostatně i teorie trestního práva považuje za trest jakýkoli zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání⁴. Tato definice umožňuje zahrnutí širokého spektra konsekvencí, které připadají v úvahu jako následek za porušení zákona v rovině trestní.

Trestání, respektive přístup k němu, je možné s ohledem na zamýšlené účinky a prostředky k jejich dosažení využívané rozdělit na absolutní, relativní a smíšený⁵. Absolutní teorie trestání, jakožto nejstarší z výše uvedených (představitelem této teorie byl např. již Aristoteles), považuje trest jako nevyhnutelný následek, který vyrovná nerovnováhu ve světě způsobenou pachatelem, resp. jeho protiprávním činem, jenž pachatel spáchal dobrovolně ze své vlastní vůle.

S rozvojem psychologie a sociologie a s tím spojeným zkoumáním průvodních jevů a následků trestání se v 19. století dostalo do popředí nové pojetí, které v trestání shledává prostředek sloužící k nápravě pachatele spíše než jen pouhé (jednorázové) vyrovnání spravedlnosti ve světě. Jednalo se o tzv. relativní teorii trestání a ta vidí soubor trestů jako prostředek prevence, tedy předběžnou ochranu zákonem určených statků a zároveň jako legitimní způsob nápravy pachatele⁶.

¹ NEWTON, I.: *Třetí pohybový zákon*.

² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2020, sp. zn. 8 Tdo 893/2020.

³ § 13, odst. 1 trestního zákoníku.

⁴ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, str. 387.

⁵ Tamtéž, str. 388.

⁶ Tamtéž, str. 389.

V dnešní době převládá smíšená teorie, která se snaží propojit prvky jak absolutní, tak i relativní teorie. Pro toto pojetí je příznačné hledání takových prostředků, které jednak budou způsobit dostatečně narovnat vztahy ve společnosti formou odplaty pachatelů, a jednak pachatelé budou moct poskytnout dostatečné zázemí k nápravě, čímž sníží pravděpodobnost budoucí recidivy pachatele. Jako příčinu jistého „navracení se“ k některým principům absolutního pojetí, které bylo v době převažující relativní teorie pokládáno již za téměř překonané, považuje doc. JUDr. Navrátilová určitou míru nedůvěry společnosti v možnost nápravy pachatelů trestných činů⁷.

Od výchozího bodu, jímž bylo výše uvedené hmotněprávní dělení trestů na absolutní a relativní teorii, se dále začalo vyvíjet procesněprávní pojetí justice ve smyslu retribučním a restorativním. Howard Zehr, vycházející z názorů právního filozofa Conrada Brunka, vidí v obou doktrínách společné znaky a nepovažuje tedy retribuční a restorativní justici jakožto dva protichůdné směry, nýbrž jako směry schopné vzájemného doplňování se⁸. Pro účely této práce nicméně považuji za podstatnější podtrhnutí rozdílů obou pojetí, které lépe vede k porozumění institutům, jimiž se budou dále zabývat.

1.1 Retribuční justice

Konceptu retribuční (neboli punitivní) justice byly základy položeny již ve středověku, kdy začalo docházet k monopolizaci trestní moci státem⁹, přičemž mnoho jejích prvků se v určité míře zachovalo až do dnešní doby, ačkoli se čím dál více dostávají do popředí ideje restorativní justice. Retribuční justice, jejíž název je odvozen z latinského *re – tribuere* (tedy *odplata*), totiž považuje za primární oběť především stát¹⁰ a nespravedlnost vzniklou protiprávním činem se snaží opět narovnat co možná nejtvrdějším, avšak spravedlivým, potrestáním pachatele, které je v tomto pojetí vnímáno právě jako žádoucí odplata.

Oproti tomu zájmy a potřeby oběti trestného činu nejsou v retribuční justici brány v potaz a trestního řízení se ve většině případů oběť účastní jako pasivní pozorovatel, ačkoli třeba

⁷ Tamtéž.

⁸ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 39.

⁹ VÁLKOVÁ, H. *Retribuční justice-spravedlnost*. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

¹⁰ KRATOCHVÍL, V. a kolektiv. *Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. str. 468.

v postavení svědka či poškozeného, bez větších možností působení na výsledek trestního procesu¹¹, který je zpravidla ponechán v rukou nezávislých soudů. Stejně tak retribuční justice neklade žádný důraz na nápravu pachatele s ohledem na možné opětovné páchaní trestné činnosti do budoucna.

Za cíl justice v tomto směru je potom považována, jak již samotný název napovídá, co možná největší a nejtvrďší odplata pachateli trestného činu bez důrazu na narovnání poměrů, které byly vychýleny spácháním trestného činu, a také způsobení újmy pachateli a jeho morální zavržení a stigmatizace, které jsou chápány jako vhodné prostředky potrestání a ochrany společnosti před další kriminalitou¹². Za ideální nástroj, který má vést k naplnění tohoto cíle, je považován především trest odnětí svobody a v dřívějších dobách, ačkoli užívaný spíše v krajních případech, taktéž trest smrti.

1.2 Restorativní justice

Toto pojetí justice se zabývá výrazně pestřejším spektrem otázek, na které během rozhodování o trestných činech a jejich potrestání hledá odpovědi. Ačkoli nedochází k úplnému opomenutí odplaty ze strany státu, který je i v tomto pojetí považován za oběť, zaměřuje se více na jiné aspekty, které mají být během procesů trestání za protiprávní činy vnímány jako důležitější pro dosažení smyslu trestního stíhání, a sice například: Komu bylo trestným činem nejvíce ublíženo? Uvědomuje si pachatel, co způsobil a komu svým činem ublížil? Neměl by být pachatel primárně veden k nápravě toho, co způsobil, a zároveň k narovnání narušených vztahů?¹³ Jinými slovy, v opozici vůči retribuční justici, doktrína restorativní justice chápe trestný čin v širších souvislostech, než pouze jako útok pachatele proti státu¹⁴. Nejedná se jenom o porušení stanovených pravidel, ale zdůrazňuje potřebu zaměřit se také na následky, které byly trestným činem způsobeny, ať už jednotlivým obětem nebo celé společnosti.

Ačkoli náznaky idejí restorativní justice provázejí ve světě hon za spravedlností již od počátků věků, jisté ucelené podoby a vtělení do jednotlivých právních řádů se jim začalo dostávat teprve nedávno. Například v České republice se debaty o nutnosti modifikace tradičního retribučního

¹¹ Srov. např. s § 163 trestního řádu.

¹² VÁLKOVÁ, H. *Retribuční justice-spravedlnost*. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

¹³ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 3.

¹⁴ VÁLKOVÁ, H. *Restorativní justice-spravedlnost*. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

přístupu začaly vést až koncem minulého tisíciletí¹⁵, a vůbec první odklon upravený českým právním řádem přišel v návaznosti na to až v roce 1993 (konkrétně se jednalo o podmíněné zastavení trestního stíhání)¹⁶. Od té doby ušla česká úprava trestního práva dalekou cestu a v dnešní době již poměrně komplexně aplikuje restorativní principy, kterými je protkán celý systém trestního práva. Všemožných projevů tohoto pojetí můžeme dnes v našem právním řádu nalézt celou řadu. Například u trestního zákoníku přijatého v roce 2009 již není žádných pochyb o přihlášení se k restorativní justici. Samotná důvodová zpráva k jeho legislativnímu návrhu sice slovní spojení *restorativní justice* doslovně zmiňuje pouze jednou, ale názor, že i přijetím tohoto kodexu se česká trestněprávní úprava opět přiblížila západním společnostem a v justici reflektuje restorativní principy, zastává i Nejvyšší soud¹⁷.

Jejím cílem je tedy převážně narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí a odstranění škodlivých následků trestného činu¹⁸. Za účelem naplnění tohoto cíle dochází v rámci restorativní justice k soustředění se nejen na vztah mezi pachatelem, obětí a jejich okolím, ale také ke snaze pochopení činu v kontextu jeho morálních, sociálních a ekonomických souvislostí, na projev pokání pachatele, převzetí osobní odpovědnosti za nápravu jím způsobené materiální škody i nehmotné újmy, vedoucí k odpuštění činu obětí i celou společností¹⁹. Vedle mediátorů a Probační a mediační služby obecně, jež je do procesů zapojována právě s vidinou narovnání poměrů narušených spácháním protiprávního činu, se v trestním řízení vedeném podle doktríny restituční justice klade velký důraz také na samotnou oběť trestného činu, která je považovaná za aktivního účastníka sporu a která by se měla v co největší možné míře podílet na podobě řízení. Svou roli a vliv může oběť uplatňovat kromě fyzické přítomnosti při řízení před soudem, kde často dochází mezi ní a pachatelem ke konfrontaci, jenž může být důležitým krokem k naplnění cílů restorativní justice, v trestním řízení také při tzv. *odklonech*, které jsou typickým projevem právě restorativní justice a při jejichž použití dochází k odchýlení se od standardního průběhu řízení před soudem. Právě odklony jsou z mého pohledu nejvíce specifické pro ilustraci toho, jakým směrem se trestní právo

¹⁵ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, str. 3.

¹⁶ § 307 a násl. trestního řádu.

¹⁷ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012.

¹⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, str. 736.

¹⁹ VÁLKOVÁ, H. *Restorativní justice-spravedlnost*. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

vyvíjí v posledních desítkách let a zřejmě i do budoucna dále vyvíjet bude. Zároveň je můžeme považovat za šikovný nástroj k naplnění jednotlivých principů restorativní justice.

2 Odklony v trestním řízení

Ačkoli bychom obecnou definici odklonu v našem právním řádu hledali jen těžko, toto označení se v právníkové teorii vžilo jako pojem zastřešující alternativní průběh trestního řízení, tedy jakékoli odchýlení se od standardního trestního procesu zakončeného pravomocným rozhodnutím soudu o vině a trestu. Systém odklonů nabízí jejich rozdělení z více možných hledisek. První možné rozdělení vychází z rozdílů, zda má konečné rozhodnutí povahu odsuzujícího rozsudku, jako je tomu např. v případě trestního příkazu, či je trestní řízení zakončeno bez stanovení viny obviněného, jako je tomu např. v rozhodnutí o narovnání²⁰.

Provazník ve svém textu Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonstrukcí zároveň rozlišuje mezi odklony *largo sensu* a odklony *stricto sensu*²¹. V širším pojetí za odklon považuje jakýkoli druh řízení, který je, byť třeba jen minimálně, modifikovaný oproti standardnímu procesu, a tedy sice dochází k odchýlení od postupu, který je typický pro běžné trestní řízení, ale i tak v něm, na rozdíl od užšího pojetí odklonů, dochází k vyslovení viny a rozhodnutí o trestu. Jako příklady, které můžeme považovat za odklony pouze v širším slova smyslu, je možné uvést např. trestní příkaz²² nebo řízení proti uprchlému²³, kdy v obou případech dochází jak k vyslovení viny, tak rozhodnutí o trestu. Oproti tomu odklony v užším pojetí spojují vedle nevyslovení viny i další charakteristické znaky, jako například reflektování potřeb jak obviněného, tak i poškozeného, nebo možnost uplatnit takové odklony pouze v určitých typech řízení (zpravidla s ohledem na závažnost trestného činu)²⁴.

Další možné rozdělení alternativních řešení věcí nabízí například Suchý, který rozlišuje mezi prostými odklony, odklony se společenskou intervencí a podmíněným upuštěním od trestního stíhání jakožto samostatným typem odklonu²⁵.

Učebnice trestního práva procesního obecně definuje odklony jakožto alternativu standardního trestního řízení, kdy se řízení odkloní od své cesty, která běžně směřuje k vynesení odsuzujícího rozsudku, vyslovení viny a uložení klasické trestní sankce²⁶. Mimo „vydání se“ neobvyklou cestou

²⁰ ZŮBEK, J. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 23.

²¹ PROVAZNÍK, J. *Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonstrukcí*. Trestněprávní revue, 2016, č. 4, str. 79-85.

²² § 314e a násl. trestního zákoníku.

²³ § 302 a násl. trestního zákoníku.

²⁴ PROVAZNÍK, J. *Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonstrukcí*. Trestněprávní revue, 2016, č. 4, str. 79-85.

²⁵ SUCHÝ, O. *Odklon v trestním řízení*. Právník. 1991, roč. 130, č. 3, s. 251 a násl.

²⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, str. 735.

procesu, často v případech užití některého z odklonů zároveň dochází také k zastavení samotného trestního stíhání, což bývá některými autory považováno za samostatný charakteristický znak²⁷.

V trestním řádu jsou zvláštní způsoby řízení upraveny převážně v hlavě dvacáté, konkrétně se jedná o § 290 - 314s trestního řádu. Trestní řád ale s jednotlivými instituty pracuje i v jeho jiných částech a ustanovení týkající se odklonů tedy můžeme nalézt napříč celým zákonem.²⁸ V hlavě zabývající se zvláštními způsoby řízení se však jedná o úpravu poměrně skromnou, obsahující pouze základní pravidla, a každému odklonu je zde věnováno pouze pár paragrafů. Z tohoto důvodu trestní řád stanoví, že pokud tato hlava neobsahuje ustanovení zvláštní, užije si na řízení podle této hlavy subsidiárně obecných předpisů²⁹.

2.1 Znaky a účel alternativního řešení věci

Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách, instituty odklonů mají základ v restorativní justici, z čehož také vyplývají jejich jednotlivé znaky a účel, který je jimi sledován. Prvním společným znakem jednotlivých odklonů je zapojení obviněného během procesu odklonu. Zatímco ve standardním trestním řízení se může obviněný pouze nechat „vést“ během celého procesu a nemusí vyvíjet žádnou výraznější aktivitu, pouze čekat na případné rozhodnutí státního zástupce, respektive soudu, v případě alternativního řešení věci je zpravidla nutná jistá míra účasti obviněného. K té může být motivován zejména možností vyhnout se vyslovení viny soudem a následnému odsouzení k některému z „tradičních“ trestů dle trestního zákoníku. Většina typů všech odklonů (převážně bavíme-li se o odklonech v rámci jejich užšího pojetí³⁰) vyžaduje schválení takového postupu obviněným. Samy obviněné osoby mohou tedy kdykoli, (zejména v případech, kdy o to budou stát například z důvodu zájmu o své očištění formou veřejného soudního líčení), zvolit cestu standardního procesu. Jedná se o promítnutí jedné ze základních zásad spravedlivého procesu, která prostupuje každé trestní řízení, tedy že každý má právo na spravedlivé a veřejné projednání věci před nezávislým a nestranným soudem v přiměřené lhůtě³¹.

²⁷ JELÍNEK, J. *Trestní příkaz jako forma odklonu v trestním řízení*, in Jelínek, J. (ed.): *Alternativní řešení trestních věcí (trestněprávní, trestněprocesní a kriminologické aspekty)*. Praha: Leges.

²⁸ Např. v § 175a a § 175b trestního řádu.

²⁹ § 290 trestního zákoníku.

³⁰ Srov. např. trestní příkaz dle § 314e a násl. trestního řádu, který souhlas obviněného nevyžaduje.

³¹ Čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Jako další průsečík mezi všemi odklony lze uvést fakultativnost jejich užití. Jak judikoval Nejvyšší soud³², v žádném případě není státní zástupce ani soud povinen zkoumat splnění náležitostí, které jsou vyžadované k možnému využití jednotlivých odklonů, a případně, pokud dojde ke splnění takových náležitostí, tak není povinen postupovat některým ze způsobů uvedených v hlavě dvacáté trestního zákoníku. Při rozhodování o případném využití některého z odklonů, které náš trestní řád nabízí, tedy dochází k projevu zásady oportunity, což je jedna z hlavních zásad, které se v systému trestního práva procesního vyskytují. Ačkoli se v právní literatuře vyskytují názory, že samotné odklony by mohly být trestem *sui generis*³³, z mého pohledu se i vzhledem k výše uvedenému jedná čistě o modifikaci trestního procesu, která je „pouhým“ projevem zásady oportunity, a jak bude rozebráno i níže, důvody a účel alternativních řešení věci v našem právním řádu se v řadě aspektů liší od účelů trestů jako takových. O tom svědčí i fakt, že úprava odklonů je obsažena v trestním řádu a nikoli v trestním zákoníku³⁴.

Třetím charakteristickým rysem postupu v rámci některého z odklonů je, že jejich úspěšná aplikace vytváří i přes absenci soudního rozhodnutí o vině a trestu překážku *rei iudicate*, tedy překážku věci rozsouzené. Ve spojení se zásadou *ne bis in idem* brání tomu, aby bylo znovu rozhodnuto, či jen vedeno trestní stíhání proti téže osobě a týkající se téhož skutku³⁵. Jedná se o jednu z mála situací v oblasti trestního práva, kdy tato překážka vzniká, aniž by došlo k projednání a následnému rozsouzení věci soudem.

Dalším znakem, který je však společný pouze pro některé odklony, je, že přistoupit k postupu v jejich rámci není možné libovolně ve kterémkoli případě, hlavně s ohledem na závažnost trestného činu ve smyslu § 14 trestního zákoníku. Většinu odklonů (převážně těch v užším smyslu) je možno využít pouze v případech řízení o přečinech, tedy o všech nedbalostních trestných činech a těch úmyslných trestných činech, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let³⁶. Pro jejich využití tedy skutek musí být jako přečin posouzen v usnesení o zahájení trestního stíhání vydaném policejním orgánem podle § 160 trestního řádu, popřípadě z jiného druhu trestného činu přehodnocen na přečin později

³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 5 Tdo 347/2004.

³³ PROVAZNÍK, J. *Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekodifikací*. Trestněprávní revue, 2016, č. 4, str. 79-85.

³⁴ Srov. např. s polskou úpravou, viz PALOVSKÝ, T. *Vybrané otázky k alternativám trestání v Polsku*. Trestněprávní revue, 2009, č. 8, str. 250-255.

³⁵ Čl. 40, odstavec 5 LZPS.

³⁶ § 14 trestního zákoníku.

v obžalobě dle § 176 a násl. trestního řádu, nebo se takto musí stát nejpozději během řízení před soudem.

Cíle, které byly sledovány postupným vznikem restorativní justice jakožto celku, a v návaznosti na to také zavedením jejích jednotlivých institutů do právního řádu, zůstávají stejné i do dnešního dne a korespondují i s účely využívání jednotlivých odklonů v konkrétních případech. Hlavní vidinou je snaha o napravení nežádoucích následků trestného činu, ať už pro celou společnost, oběť či v některých případech i pro samotný stát a zároveň, více než na potrestání a mstu pachatelů, což často bývá primární účel u řady trestů (i to může být důkazem, že retribuční princip v chápání justice stále není plně překonán), umožňují odklony větší kladení důrazu na nápravu pachatele. I vzhledem k tomu odklony nelze považovat za univerzální nástroj vhodný a účelný pro každé trestní řízení. K jejich využití by se měl státní zástupce, respektive soud, uchýlit pouze v případech, kdy je zřejmé, že by mohly lépe vést k nápravě a resocializaci pachatele, nebo by mohly zjednodušit narovnání vztahů pošramocených spácháním trestného činu³⁷. K tomu a také ke snaze o alespoň částečné usmíření mezi pachatelem a jeho obětí bývá v rámci odklonů využíváno služeb Probační a mediační služby, která byla zavedena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, a která umí a může lépe reflektovat potřeby obviněného i oběti a tím najít nejschůdnější řešení pro všechny zúčastněné osoby. Probační a mediační služba bývá v rámci trestního práva využívána nejen při odklonech, ale i v jiných částech procesu s obviněnými osobami. Svoji úlohu plní například během osobního dohledu nad odsouzenými, kteří si odpykávají trest nespojený s odnětím svobody, případně během vytváření podmínek pro uložení takového trestu³⁸. Vedle již zmíněného zjednodušení následné resocializace, na které se do velké míry podílí právě Probační a mediační služba, mohou odklony sloužit pro pachatele také jako alespoň částečná obrana před stigmatizací³⁹, která zpravidla provází vyslovení viny a následné potrestání samotným soudem, jakožto standardní konec trestního řízení⁴⁰. Nutno však podotknout, že záznam v rejstříku trestů se, i přes nejednoznačnou právní úpravu, a její ještě méně jednoznačnou aplikaci,⁴¹ eviduje například i při využití odklonů *stricto sensu* (ačkoli právě

³⁷ ŠÁMAL, P., ŘÍHA, J., STRYA, J. *Odklony v justiční praxi – I. část*. Trestněprávní revue, 2019, č. 9, str. 177-186.

³⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, str. 284.

³⁹ ŠÁMAL, P., ŘÍHA, J., STRYA, J. *Odklony v justiční praxi – I. část*. Trestněprávní revue, 2019, č. 9, str. 177-186.

⁴⁰ Srov. např. s institutem podmíněného zastavení trestního stíhání, které dle důvodové zprávy nelze vykládat jako rozhodnutí o vině.

⁴¹ PROVAZNÍK, J. *Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekodifikací*. Trestněprávní revue, 2016, č. 4, str. 79-85.

například narovnání se dle § 313 TZ eviduje pouze jako skutečnost významná pro trestní řízení podle zvláštního zákona).

Z výše uvedených důvodů tedy můžeme odklony v určitých případech považovat za cestu přívětivější pro nalezení „vhodnějšího“ následku za spáchání trestného činu, než je klasické vyslovení viny a určení trestu soudem, a zároveň jsme s jejich pomocí schopni lépe reflektovat potřeby nejen pachatelů a obětí, ale také celé společnosti. Ačkoli není jejich využití tak časté, jak by si zřejmě představovali průkopníci restorativní justice a zákonodárci stojící za zavedením odklonů do českého právního řádu, dalo by se (s troškou naděje) říci, že se s nimi justice za účasti dalších orgánů stále teprve učí pracovat a jejich využívání bude s postupem času častější. Jejich neopominutelnou světlou stránku je také ulevování přetíženému justičnímu systému, kdy se s jejich pomocí dá předejít zdoluhavým soudním procesům. Jak bylo zmíněno, odklony jsou mnohdy možné pouze v případech méně závažné trestné činnosti, a tím pádem by ve výčtu pozitivních vlastností neměl chybět ani jejich účel ochrany pachatele, který sice porušil či ohrozil statek chráněný trestním zákoníkem, avšak projítí si celým procesem trestního řízení zakončeného klasickým soudním rozhodnutím by bylo v některých případech ve spojení s uložením konkrétního trestu možné považovat za přílišný trest, který by jej poznamenal více než je nutno a teoreticky tím mohl napáchat více škody než užítku, a místo pouhého narovnání spravedlnosti ve světě by mohl miský vah pouze naklonit na druhou stranu. Odklony zároveň vnímám jako výchovnější formu následku protiprávního jednání, než jsou některé samotné tresty podle trestního zákona, a v souvislosti s tím také jako prostředek usnadňující lepší a rychlejší resocializaci pachatele.

2.2 Jednotlivé odklony v české právní úpravě

V této kapitole se pokusím konkrétně přiblížit jednotlivé odklony, které jsou upraveny trestním řádem, upozornit na specifické znaky každého z nich a tím umožnit porovnání s institutem narovnání, které je nosným tématem této práce a kterému bude následně věnován výrazně větší prostor.

2.2.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Jak již bylo avizováno v předešlé kapitole, podmíněné zastavení trestního stíhání bylo zavedeno do našeho právního řádu, konkrétně do § 307 a násl. trestního řádu, jakožto vůbec první typ odklonu v roce 1993. Jednalo se o novelu trestního řádu provedenou zákonem č. 292/1993 Sb. Zřejmě i proto je dnes stále podmíněné zastavení trestního stíhání nejčastěji využívaným typem

odklonu⁴². Důvody zavedení tohoto institutu spočívaly vedle silících vlivů restorativní justice také ve snaze ulevit soudům v jednoduchých případech nepřiliš závažné trestné činnosti (jeho využití je možné pouze v případech přečinů), kdy je vysoce pravděpodobné, že by v klasickém soudním líčení dospěl soud k trestu podmíněného odnětí svobody a (zpravidla dosud netrestaný⁴³) pachatel by se ve zkušební době osvědčil⁴⁴. Důvodová zpráva k návrhu tohoto zákona dokonce uvádí, že institut by měl nalézt uplatnění tehdy, kdy by bylo do značné míry zbytečné provádět celé trestní řízení, když jeho účelu lze dosáhnout podstatně jednodušším způsobem.⁴⁵

Vedle již uvedených podmínek, které jsou společné převážné části všech odklonů v užším pojetí – tedy že jejich aplikace je možná pouze v případech přečinů a obviněný s tímto postupem musí souhlasit – stanoví zákon i další splnění nutné okolnosti vyžadované k užití postupu v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání soudem, respektive v přípravném řízení státním zástupcem:

- a) obviněný se k činu dozná;
- b) nahradí škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavře dohodu, anebo učiní jiná potřebná opatření k její náhradě;
- c) vydá bezdůvodné obohacení činem získané, nebo s poškozeným o jeho vydání uzavře dohodu, anebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání;
- d) rozhodnutí formou podmíněného zastavení trestního stíhání lze vzhledem k osobě obviněného s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu důvodně považovat za dostačující⁴⁶.

Jedná se o podmínky kumulativní a splněna tedy musí být každá jedna z nich.

Druhý odstavec téhož paragrafu (zavedený do trestního řádu až novelou provedenou zákonem č. 193/2012 Sb.) poté stanoví doplňující podmínky pro případy, kdy je to odůvodněno povahou a

⁴² JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 737.

⁴³ Nejedná se o samostatnou podmínku k využití tohoto institutu, avšak může jít o jednu z hlavních složek při posuzování osoby pachatele, které má podstatný vliv k rozhodování o postupu dle ustanovení o podmíněném zastavení trestního stíhání.

⁴⁴ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3478.

⁴⁵ Vláška: Důvodová zpráva k zákonu č. 292/1993 Sb.

⁴⁶ § 307, odst. 1 trestního řádu.

závažností spáchaného přečinu, okolnostmi jeho spáchání anebo poměry obviněného. Jedná se o podmínky následující:

- a) obviněný se zaváže, že se během zkušební doby zdrží určité činnosti, nebo
- b) složí na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státem na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního předpisu,⁴⁷ a tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti spáchaného přečinu⁴⁸.

V tomto případě se jedná o podmínky alternativní⁴⁹, a obviněný tedy nemusí plnit obě podmínky, ale postačí splnění pouze jedné z nich, základní předpoklady dle prvního odstavce však musí být splněny všechny i v těchto případech. Povaha a závažnost spáchaného přečinu, které jsou oprávněné posuzovat orgány činné v trestním řízení a poté s ohledem na ně rozhodnout o případném užití druhého odstavce, se posuzují zejména významem chráněného zájmu, který byl přečinem dotčen, způsobem provedení přečinu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl přečin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem⁵⁰.

Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je označováno jako prozatímní, trestní řízení jím není skončeno ve smyslu § 12, odst. 10 TŘ (nejde o meritorní rozhodnutí o vině), z pohledu procesního práva se skutkem i nadále zabývají orgány činné v trestním řízení a z pohledu hmotného práva nadále trvá trestní odpovědnost pachatele⁵¹.

Nezbytnou součástí každého rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání je také stanovení zkušební doby podle § 307, odst. 3 trestního řádu, zákon stanovuje rozmezí této doby mezi šesti měsíci a dvěma lety, respektive až pěti lety, pokud dojde k rozhodnutí podle odstavce druhého. Doby je možné výjimečně, vzhledem k okolnostem případu a osobě obviněného, prodloužit, dodatečná doba však nesmí být více než jeden rok a celková zkušební doba nesmí v žádném případě přesáhnout pět let⁵². Smyslem této doby je zjistit, zda je pachatel schopný vést řádný život, zdržet se trestné činnosti a zároveň umožňuje pachateli přesvědčit orgány činné v trestním řízení, že při spáchání činu, jehož řízení dospělo do fáze podmíněného zastavení

⁴⁷ Kterým je zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

⁴⁸ § 307, odst. 2 trestního řádu.

⁴⁹ Na základě gramatického výkladu.

⁵⁰ § 39, odst. 2 trestního zákoníku.

⁵¹ GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv *Oběti trestných činů. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 544, marg. č. 4.

⁵² § 308, odst. 1 trestního řádu.

trestního stíhání, došlo zkrátka jen k ojedinělému excessu pachatele a takovéto vyřízení věci tedy bude dostatečné a není odůvodněné v budoucnu očekávat jeho recidivu. Zkušební doba počíná běžet nabytím právní moci usnesení, která v tomto případě nastává marným uplynutím lhůty k podání stížnosti, jejím zamítnutím, či vzdáním se takového práva obviněným a poškozeným a v řízení před soudem také státním zástupcem (stížnost má v tomto případě suspensivní účinek)⁵³.

Vedle vedení řádného života stanoví § 308 trestního řádu i další předpoklady, které je nutné splnit, aby mohlo být vydáno usnesení o tom, že se obviněný osvědčil. Osoba, jejíž trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno, musí před rozhodnutím o osvědčení splnit povinnost nahradit způsobenou škodu, vydat bezdůvodné obohacení nebo jinou povinnost, k jejímuž splnění se zavázala, a musí vyhovět také všem dalším případným omezením uloženým při rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání. Splnění všech uvedených podmínek poté vede k vydání rozhodnutí formou usnesení, že se obviněný ve zkušební době osvědčil⁵⁴. Ačkoli usnesení o osvědčení se ve zkušební době neobsahuje výslovný výrok o zastavení trestního stíhání⁵⁵, takový účinek vyplývá ze zákona, konkrétně z § 308, odst. 3 trestního řádu ve spojení s § 11, odst. 1, písm. h) trestního řádu. Vydání usnesení o osvědčení orgánem činným v trestním řízení, který přistoupil k podmíněnému zastavení trestního stíhání, však není jediná cesta k vyvolání účinku zastavení trestního stíhání. Zákon totiž upravuje také tzv. *fikci osvědčení*⁵⁶, která nastane v takových případech, kdy ani do jednoho roku od uplynutí (případně i prodloužené) zkušební doby nedojde k rozhodnutí o tom, zda se obviněný osvědčil, či nikoli. Oba uvedené způsoby zakládají překážku *rei iudicate*. V případech, kdy se obviněný neosvědčí, je o tomto vydáno rozhodnutí a dále se pokračuje ve standardní cestě trestního stíhání⁵⁷.

Kromě zkušební doby, kdy má obviněný možnost prokázat, že je takovéto rozhodnutí v jeho případě dostatečné, je silným prvkem restorativní justice při užití podmíněného zastavení trestního stíhání také podmínka náhrady újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Ta obviněného, pokud má zájem o postup v rámci tohoto odklonu, nutí dospět k vyrovnání mezi ním a obětí alespoň ohledně majetkové újmy. Zákon však z mého pohledu až nepochopitelně nezmiňuje a přehlíží náhradu újmy nemajetkové, ačkoli ta by se s ohledem na ideje rozebrané v kapitole

⁵³ § 140, odst. 1, písm. b), ve spojení s § 307, odst. 9 trestního řádu.

⁵⁴ § 308, odst. 3 trestního řádu.

⁵⁵ GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Oběti trestných činů. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 560, marg. č. 4.

⁵⁶ § 308, odst. 2 trestního řádu.

⁵⁷ § 308, odst. 1 trestního řádu.

týkající se restorativní justice mohla zdát směrem k narovnání vztahů ve společnosti (a tím i naplnění cílů restorativní justice) jako při nejmenším stejně důležitá jako náhrada újmy majetkové. Vedle přímého nahrazení způsobené škody, respektive vydání bezdůvodného obohacení, zákon považuje za dostatečné i pouhé uzavření dohody o takové náhradě, kde se obviněný může zavázat nahradit oběti i nemajetkovou újmu, přistoupení k této dohodě však zůstává pro obviněného pouze ve sféře jeho dobrovolnosti. Ačkoli je možné takovou dohodu uzavřít bez zapojení soudu nebo státního zástupce, obviněný ji musí ke splnění této podmínky soudu nebo státnímu zástupci doložit, musí prokázat její formu a kdy, kde a především s jakým obsahem byla taková dohoda uzavřena, a dle judikatury není možné považovat za dostatečné pouze tvrzení, že k takovému jednání došlo⁵⁸.

2.2.2 Trestní příkaz

Trestní příkaz je jedním z institutů, u něhož nepanuje shoda o jeho zařazení mezi odklony⁵⁹. Je to způsobeno odchylkami od některých vlastností charakteristických pro velkou část ostatních odklonů, jak byly uvedené v kapitole zabývající se obecnými znaky jednotlivých odklonů. Vyřešení věci formou trestního příkazu totiž nevyžaduje jak souhlas obviněného, tak ani žádnou jinou součinnost z jeho strany. Zároveň také dochází k vyslovení viny a uložení některého z trestů uvedených v § 314e trestního řádu, čímž se liší od ostatních alternativních postupů v trestním řízení a zároveň se tím přičií jednomu z důležitých znaků restorativní justice, a to sice snaze o zabránění ostrakizace pachatelů (některých) trestných činů. K jeho zařazení mezi odklony tedy dochází pouze v případech, kdy autor vychází z definice odklonů jakožto kteréhokoli odchýlení se od standardního procesu bez bližšího zkoumání ostatních charakteristických znaků alternativních řešení věci⁶⁰.

Umístění úpravy trestního příkazu do pátého oddílu hlavy dvacáté trestního řádu⁶¹ (konkrétně § 314e a násl.) již napovídá, že uvedený odklon může být využitý pouze v řízeních konaných samosoudcem. Případy, ve kterých se využívá tento typ řízení namísto standardního řízení obsahujícího hlavní líčení stanoví § 314a trestního řádu. Jak je tomu i u ostatních alternativních řešení věci, řízení před samosoudcem se použije pouze v případech trestných činů s menší

⁵⁸ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. 2. 1994, sp. zn. 4 To 117/94.

⁵⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 736.

⁶⁰ Srov. např. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013, str. 60.

⁶¹ Název oddílu Řízení před samosoudcem.

společenskou škodlivostí (dle platné úpravy se tento typ řízení užije v případech trestných činů, za něž zákon stanoví horní hranici odnětí svobody maximálně na 5 let)⁶². Existují však i další korektivy užití této úpravy, které nalezneme nejen v trestním řádu⁶³, ale například také v ZSVM⁶⁴.

Jak bylo zmíněno, odklon ve formě trestního příkazu je jednou z výjimek, kdy i při alternativním řešení věci dochází k vyslovení viny a stanovení trestu soudem. Ačkoli je trestní příkaz považován za samostatně stojící zvláštní typ rozhodnutí ve věci samé (vedle usnesení a rozsudku)⁶⁵, na rozdíl od rozsudku se nevyhlašuje, pouze se vyhotovuje a doručuje⁶⁶ a účinky spojené s vyhlášením vznikají doručením trestního příkazu obviněnému⁶⁷. Ustanovení § 314e, odst. 8 trestního řádu zároveň stanoví, že trestní příkaz má účinky odsuzujícího rozsudku, *a contrario* jím tedy obviněného nelze zprostit obžaloby. Novela účinná od roku 2020 nicméně změnou šestého odstavce téhož paragrafu zavedla možnost trestním příkazem alespoň upustit od potrestání.

Proti vydanému trestnímu příkazu je zároveň možné podat odpor. Toto právo zákon přiznává obviněnému, státnímu zástupci a osobám, které jsou oprávněny podat odvolání ve prospěch obviněného⁶⁸. Tato formulace však vylučuje k podání odporu poškozeného⁶⁹, což jednak bývá považováno za nešťastné odbornou veřejností⁷⁰, a jednak jde o další odklonění se od principů restorativní justice, kdy by systém odklonů v právním řádu měl sloužit k lepšímu narovnání vztahů a dosažení kladného výsledku také pro poškozeného, v případě využití tohoto alternativního řešení věci mu však připadá méně možností vlivu na výsledek než v klasickém trestním řízení.

2.2.3 Podmíněné odložení návrhu na potrestání

Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je typem odklonu, jenž umožňuje vyřešení věci, která byla projednána ve zkráceném přípravném řízení, jiným způsobem než předáním věci k projednání u soudu (což bývá zpravidla doprovázeno návrhem na potrestání či návrhem na

⁶² § 314e, odst. 1 trestního řádu.

⁶³ § 314a, odst. 2 trestního řádu: Úprava řízení před samosoudcem se neužije v případech ukládání souhrnného nebo společného trestu, jestliže dřívější trest byl uložen v řízení před senátem.

⁶⁴ § 63 ZSVM: U mladistvých, kteří nedovršili 18. rok života, nelze vydat trestní příkaz.

⁶⁵ ŠÁMAL, P. *Trestní příkaz*. In: HENDRYCH, D. a kolektiv. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

⁶⁶ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 747.

⁶⁷ § 314e, odst. 8 trestního řádu.

⁶⁸ § 314g, odst. 1 trestního řádu.

⁶⁹ Srov. s možností odvolání poškozeného proti rozhodnutí ve standardním trestním řízení.

⁷⁰ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 748.

schválení dohody o vině a trestu), nebo jiným rozhodnutím v rámci § 179c, odst. 2 trestního řádu⁷¹. Tento postup je tedy možné využít v případech zkráceného přípravného řízení, tedy v řízeních o takovém trestném činu, o němž je v prvním stupni příslušný konat řízení okresní soud, zákon za něj stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, a jestliže podezřelý byl přistižen při činu či bezprostředně poté, nebo policejní orgán během prověřování zjistil skutečnosti, které by jinak odůvodňovaly zahájení trestního stíhání, a lze očekávat, že podezřelého bude možné ve lhůtě dvou týdnů od sdělení mu všech podezření dostat před soud⁷².

Možnost využití podmíněného odložení podání návrhu na potrestání tedy leží, na rozdíl od ostatních typů odklonů, pouze v rukou příslušného státního zástupce⁷³ (nikoli také soudu), který o něm může rozhodnout již na základě stručné zprávy o výsledku zkráceného přípravného řízení jemu dodané policejním orgánem, který toto řízení koná⁷⁴.

Jakožto jednoho z mála institutů alternativních řešení věci se jeho úprava nenachází v hlavě dvacáté (mezi zvláštními způsoby řízení), ale v oddílu osmém hlavy desáté trestního řádu, kde je kompletně upraveno zkrácené přípravné řízení. K jeho inkorporaci do českého práva došlo novelou trestního řádu v roce 2004⁷⁵.

Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je svou úpravou na první pohled výrazně podobné podmíněnému zastavení trestního stíhání, čehož si byl i zákonodárce velice dobře vědom⁷⁶, ale k vložení této do jisté míry pouhé modifikace již zavedeného institutu se uchýlil s vidinou snížení nákladů díky možnosti ukončení mnoha trestních procesů ještě před přikročením k řízením u soudu⁷⁷. Nejvyšší odchylkou od odklonu rozebraného v předešlé kapitole je právě vymezení případů a fáze procesu, kdy je možné jeho využití. Oproti podmíněnému zastavení trestního stíhání lze uvedený postup zvolit pouze v případech zkráceného přípravného řízení a před předáním této věci k projednání soudu. Jak vyplývá z podmínek, jejichž splnění je nutné k postupu formou zkráceného přípravného řízení, jedná se o trestné činy, které jsou ještě méně společensky škodlivé⁷⁸ než ty, u kterých se může uplatnit podmíněné zastavení trestního stíhání, čemuž

⁷¹ Např. odevzdání věci příslušnému orgánu k projednání přestupku, nebo odložení věci z některého zákonem uvedeného důvodu.

⁷² § 179a, odst. 1 ve spojení s § 179b, odst. 4 trestního řádu.

⁷³ Jenž má zákonnou pravomoc rozhodovat o všech způsobech skončení přípravného řízení.

⁷⁴ § 179c, odst. 1 trestního řádu.

⁷⁵ Zákonem č. 283/2004 Sb.

⁷⁶ Původní úprava v § 179g, odst. 1 trestního řádu dokonce odkazovala na užití podmínek uvedených v ustanovení týkajících se podmíněného zastavení trestního stíhání.

⁷⁷ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2004 Sb.

⁷⁸ Viz § 12 trestního zákoníku.

odpovídají také rozdíly těchto dvou institutů, kdy u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání je v některých případech možné připustit některé zmírňující odchylky⁷⁹.

Jednou ze zmírňujících odchylek bylo snížení horní hranice zkušební doby v původní úpravě ze dvou let, které stanovila ustanovení týkající se podmíněného zastavení trestního stíhání, na polovinu, tedy pouze jeden rok⁸⁰. Zároveň byla zkrácena doba pro vydání rozhodnutí po uplynutí zkušební doby o tom, zda se podezřelý osvědčil, či nikoli, taktéž na polovinu, tedy na šest měsíců⁸¹. V rámci novely provedené zákonem č. 193/2012 Sb. však došlo ke sjednocení nejen doby pro vydání rozhodnutí o osvědčení, ale celé úpravy podmíněného odložení podání návrhu na potrestání s úpravou podmíněného zastavení trestního stíhání. V aktuálním znění je tedy jedinou odchylkou úprav obou institutů fáze (pouze přípravné řízení – přípravné řízení i řízení před soudem) a její typ (zkrácené přípravné řízení – standardní přípravné řízení), kdy je možné určitý postup uplatnit.

2.2.4 Odstoupení od trestního stíhání

Odstoupení od trestního stíhání je institut upravený ZSVM, který se uplatní pouze v trestních řízeních podle tohoto zákona, tedy v řízeních vedených proti mladistvým (tzn. osobám, které v době spáchání provinění dovršily patnáctý rok a nepřekročily osmnáctý rok svého věku)⁸². Jedná se o jeden ze čtyř odklonů, které je možné využít v řízeních podle ZSVM⁸³.

Postup v rámci tohoto odklonu se uplatní především v situacích, kdy by projednání věci v hlavním líčení a následný výrok o vině a trestu již nebyly účelné vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení, tedy v takových případech, kdy i bez vyslovení trestu již bylo dosaženo účelu řízení tak, jak je vymezen v obecných ustanoveních ZSVM⁸⁴, případně tohoto účelu bude dosaženo současně s rozhodnutím o odstoupení od trestního stíhání⁸⁵. V § 70, odst. 3 ZSVM je v tomto ohledu upraveno, o jaké konkrétní situace se bude především jednat a to sice, když mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program, byla (alespoň částečně) nahrazena škoda nebo vráceno

⁷⁹ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2004 Sb.

⁸⁰ § 179g, odst. 2 trestního řádu před novelou provedenou zákonem č. 459/2011 Sb.

⁸¹ § 179h, odst. 2 trestního řádu před novelou provedenou zákonem č. 193/2012 Sb.

⁸² § 2, odst. 1 ZSVM.

⁸³ Dalšími třemi jsou podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

⁸⁴ Tedy převážně nalezení opatření dostatečného k tomu, aby pachatele odradilo od dalšího páčání trestné činnosti, ale zároveň mu tím neznemožnilo případné společenské uplatnění do budoucna.

⁸⁵ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 572 a 573.

bezdůvodné obohacení, anebo bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou a takové řešení lze považovat z hlediska účelu řízení za dostatečné⁸⁶. Jinými slovy by se tedy dalo říct, že k odstoupení od trestního stíhání je možné přikročit v situacích, kdy je z dosavadního průběhu řízení zřejmé, že se mladistvý dostatečně „poučil“, napravil následky způsobené proviněním a recidiva tohoto mladistvého se jeví jako nepravděpodobná, přičemž všechny uvedené body je potřebné posuzovat vzhledem ke konkrétním okolnostem případu, osobě mladistvého pachatele a jeho poměrům. Je tedy možné, že co bude považováno za adekvátní a k užití tohoto odklonu dostačující reakci jednoho mladistvého, nemusí být dostatečné v případě jiného provinění jiným mladistvým.

Všechny podmínky, v případě jejichž splnění může soud pro mládež a v přípravném řízení také státní zástupce přistoupit k odstoupení od trestního stíhání, bychom tedy mohli shrnout následovně:

- a) řízení se vede o provinění, za něž trestní zákoník stanoví horní hranici trestu odnětí svobody nepřevyšující 3 léta⁸⁷;
- b) na dalším pokračování v trestním řízení proti mladistvému směřujícím k vyslovení viny soudem není veřejný zájem;
- c) trestní stíhání již nadále není účelné;
- d) potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páčání další trestné činnosti⁸⁸ a
- e) podezření ze spáchání provinění se jeví na základě dostatečného objasnění skutkového stavu zcela důvodným a mladistvý je připraven nést odpovědnost za spáchaný čin.

Na rozdíl od valné většiny ostatních odklonů v tomto případě souhlas mladistvého není nutný, nicméně v případě vyslovení nesouhlasu s takovýmto postupem má mladistvý právo do 3 dnů prohlásit, že na projednání věci trvá. Jedná se opět o projev doktríny spravedlivého procesu, jejíž součástí je právo na projednání věci před soudem, a mladistvý musí být o takovém právu poučen⁸⁹. Druhou možností zvrácení rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání, která však náleží nejen mladistvému, resp. jeho obhájci⁹⁰, je podání stížnosti proti takovému usnesení, stížnost má

⁸⁶ § 70, odst. 3 ZSVM.

⁸⁷ Rozhodná je zde trestní sazba stanovena trestním zákoníkem, nikoli ta podle ZSVM snižená na polovinu.

⁸⁸ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 756.

⁸⁹ § 70, odst. 5 ZSVM.

⁹⁰ Srov. § 72 ZSVM a § 142 trestního řádu.

odkladný účinek⁹¹. V případě kolize prohlášení o trvání na projednání věci a stížnosti proti usnesení o odstoupení od trestního stíhání se však bude postupovat podle § 70, odst. 5 ZSVM pouze v případě, bude-li stížnost zamítnuta a usnesení o odstoupení od trestního stíhání nabyde právní moci⁹². Pokud se v trestním řízení pokračuje pouze z důvodu, že mladistvý platně učiněným prohlášením prokázal zájem na projednání věci před soudem (nikoli tedy v případech kladného rozhodnutí o stížnosti proti usnesení), soud následně rozhoduje o vině, ale trestní opatření mladistvému neuloží⁹³.

2.2.5 Dohoda o vině a trestu

Navzdory tomu, že inkorporaci dohody o vině a trestu do vnitrostátních trestních kodexů zmiňoval již Výbor ministrů Rady Evropy ve svém Doporučení č. R (87) 18⁹⁴ týkajícím se zjednodušení trestní justice z roku 1987⁹⁵, v našem právním řádu představuje tento institut nejmladší ze všech odklonů, do trestního řádu byl zaveden až novelou provedenou zákonem č. 193/2012 Sb., kterým se měnil trestní řád a některé další zákony. Důvodová zpráva k tomuto návrhu mezi ostatními prvky restorativní justice, které jsou stěžejními důvody přijetí každého nového odklonu, vyzdvihuje především potřebu zrychlení procesu trestního řízení, jakožto důležitého stavebního kamene práva na spravedlivý proces, a netají se inspirací nalezenou v právních rádech západních zemí⁹⁶.

Podmínky, jež je nutné splnit k využití dohody o vině a trestu v trestním řízení jsou následující:

- a) výsledky vyšetřování dostatečně prokazují závěr, že se skutek stal, je trestným činem a že jej spáchal obviněný;
- b) obviněný prohlásí, že spáchal skutek, za který je stíhán⁹⁷;

⁹¹ § 70, odst. 4 ZSVM.

⁹² ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 599.

⁹³ § 70, odst. 6 ZSVM.

⁹⁴ Recommendation no. R (87) 18 of the Committee of Ministers Concerning the Simplification of Criminal Justice, str. 5.

⁹⁵ V této době ČR stále ještě nebyla členem Rady Evropy.

⁹⁶ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění trestní řád a některé další zákony, č. 193/2012 Dz.

⁹⁷ O pravdivosti takového prohlášení nesmí být na základě dosud opatřených důkazů a dalších výsledků přípravného řízení důvodné pochybnosti (§ 175a, odst. 3 trestního řádu).

- c) v případech nutné obhajoby⁹⁸ musí být při sjednávání dohody o vině a trestu mezi obviněným a státním zástupcem přítomný obhájce obviněného⁹⁹;
- d) bylo dosaženo shody ohledně trestu, přičemž druh, jeho výměra i způsob výkonu musí být v souladu s trestním zákoníkem¹⁰⁰.

Dohodu o vině a trestu je zároveň vyloučeno sjednat v případech řízení ve věci mladistvého, který nedovršil osmnáct let věku¹⁰¹, a také v řízeních proti uprchlému¹⁰². Za dřívější úpravy nebylo možné sjednat dohodu o vině a trestu také v řízeních o zvláště závažných zločinech, tj. úmyslných trestných činech, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně 10 let,¹⁰³ toto omezení však bylo vyňato novelou trestního řádu z roku 2020. Stejnou novelou byla taktéž zrušena povinnost sjednávání dohody o vině a trestu v přítomnosti obhájce (vyjma nutné obhajoby).

Samotný proces směřující k finálnímu schválení dohody o vině a trestu soudem probíhá ve dvou fázích – jednání mezi příslušným státním zástupcem a obviněným a následné řízení o schválení dohody před soudem. Jednání o dohodě o vině a trestu tedy zahajuje vždy v přípravném řízení státní zástupce, který tak může učinit jak na návrh obviněného (který nicméně, stejně jako v případech ostatních odklonů, nemá na tento postup nárok), tak bez návrhu ze své vlastní vůle. Zahájení jednání je neformální úkon¹⁰⁴, státní zástupce předvolá obviněného a o takovém předvolání vyrozumí i poškozeného, pokud výslovně neprohlásil, že se vzdává všech svých procesních práv. Při následném vyjednávání o dohodě o vině a trestu je státní zástupce povinen dbát také na zájmy poškozeného, který, je-li přítomen, se může k dohodě vyjádřit, zejména pak k rozsahu a způsobu náhrady škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení¹⁰⁵. Výsledkem jednání by měla být dohoda o vině a trestu obsahující všechny náležitosti uvedené v § 175a, odst. 6 trestního řádu, s jejíž podobou souhlasí obviněný i státní zástupce. Poškozený se může k jednotlivým bodům vyjadřovat, právo „veta“ mu však nenáleží. Opis vyjednané a podepsané dohody poté státní zástupce doručí obviněnému, jeho obhájci a

⁹⁸ § 36 a násl. trestního řádu.

⁹⁹ § 175a trestního řádu.

¹⁰⁰ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, str. 743.

¹⁰¹ § 63, odst. ZSVM.

¹⁰² § 175a, odst. 8 trestního řádu.

¹⁰³ § 14, odst. 3 trestního zákoníku.

¹⁰⁴ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 2270.

¹⁰⁵ § 175a, odst. 5 trestního řádu.

poškozenému, který uplatnil řádně a včas své nároky¹⁰⁶. Pokud v rámci vyjednávání strany nedojdou konsensu, řízení pokračuje standardní cestou a k případnému již učiněnému prohlášení viny obviněným se poté nepřihlíží.

Sjednaná dohoda není platná až do doby, dokud nedojde ke schválení příslušným soudem¹⁰⁷. Předložením dohody o vině a trestu státním zástupcem soudu dochází k naplnění zásady obžalovací stejně jako by tomu bylo v případě podání obžaloby nebo návrhu na potrestání¹⁰⁸. Předseda senátu následně rozhodne o některém z postupů upravených v § 314o trestního řádu, tedy buď nařídí předběžné projednání návrhu, nebo nařídí veřejné zasedání k rozhodnutí o návrhu, nebo v případě závažných procesních pochybení nebo nepřiměřenosti sjednaného trestu, nebo pokud návrh neodpovídá zjištěnému skutkovému stavu návrh odmítne¹⁰⁹. Po případném zahájení veřejného zasedání státní zástupce přednese návrh na schválení dohody o vině a trestu, předseda senátu vyzve k vyjádření obviněného a dotáže se ho na otázky uvedené v § 314q, odst. 3 trestního řádu. Nakonec je umožněno také poškozenému, je-li přítomný, se k návrhu vyjádřit, dokazování se před soudem v tomto řízení neprovádí. Rozhodnutí o návrhu dohody o vině a trestu může být ve dvou podobách. První možností je rozhodnutí soudu o neschválení dohody o vině a trestu a následné vrácení celé věci usnesením do stádia přípravného řízení, případně také sdělení svých výhrad státnímu zástupci, který se může pokusit s obviněným o vyjednání nové dohody o vině a trestu, která bude odpovídat námitkám soudu. Druhým možným rozhodnutím o takovém návrhu dohody je její schválení. K tomu dochází formou odsuzujícího rozsudku, který obsahuje výrok o vině a trestu a výrok o případném ochranném opatření v souladu s navrženou dohodou.

Jak uvádí učebnice, tento institut je využíváný spíše sporadicky¹¹⁰, což však může být vinou stále vcelku nedávné inkorporace tohoto odklonu do našeho právního řádu. Z pohledu restorativní justice však dohodu o vině a trestu vnímám jako užitečný nástroj, ať už z hlediska dbání na zájmy poškozeného a jeho případné zapojení do procesu sjednávání dohody, nebo z hlediska zrychlování procesů a s tím spojeným časovým i finančním ulevováním justičnímu systému. Zároveň se však v určitých případech může stát dvousečnou zbraní, jelikož obviněný se stává stranou

¹⁰⁶ § 175a, odst. 7 trestního řádu.

¹⁰⁷ ZŮBEK, J. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 85.

¹⁰⁸ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3632.

¹⁰⁹ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní. 5. vydání*. Praha: Leges, 2018, str. 744.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 742.

vyjednávacího procesu a ve spojení se zkušeným obhájcem může být často výsledkem takový trest, který neodpovídá intencím stanoveným § 39 trestního zákoníku.¹¹¹

¹¹¹ ZŮBEK, J. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 84.

3 Narovnání

3.1 Historie institutu narovnání

Po pádu železné opony v Československé republice byl zaznamenán výrazný nárůst kriminality, který se do společnosti propisoval v průběhu celých 90. let a jež se také stal velkým problémem pro celý justiční systém převážně vzhledem k zatěžování nejen soudní soustavy, ale také státních zastupitelství. Vzhledem k tomu, že se často jednalo o trestné činy společensky méně závažné a mnohdy páchané prvopachatelí, nikoli recidivisty¹¹², zákonodárce se rozhodl tuto nežádoucí situaci řešit zaváděním institutů odklonů (ty jsou zpravidla prostředkem k vypořádání se s méně závažnou trestnou činností, umožňující mírnější následky pro její pachatele a zároveň nabízí větší šanci narovnání vztahů mezi pachatelem a poškozeným) do právního řádu, přičemž prvním na našem území se stalo podmíněné zastavení trestního stíhání v roce 1993. V téže novele trestního řádu, která dala základ alternativním řešením věcí, se původně již nacházel také institut narovnání, který byl však nakonec během legislativního procesu vypuštěn¹¹³.

Na zavedení narovnání do českého právního řádu si tedy společnost musela počkat až do další novely, která byla důsledkem přijetí zákona č. 152/1995 Sb., kterým se měnil a doplňoval trestní zákon a trestní řád. Důvodová zpráva k němu vedle pohnutek zmíněných v předešlém odstavci dále uvádí například neúčelnost trestu odnětí svobody v některých případech, kdy místo nápravy pachatele ve věznicích často dochází k opačným následkům¹¹⁴, proti čemuž bylo možné bojovat nejen soustavou alternativních trestů, ale také alternativními způsoby procesních postupů. Je paradoxní, že ačkoli zákonodárce uváděl jako jeden ze svých motivů k přijetí tohoto odklonu ulevení soudům, čímž by jim pomohl se více a rychleji věnovat ostatním, důležitějším záležitostem, původní úprava (platná až do konce roku 2001) neumožňovala využití institutu narovnání již státním zástupcem v přípravném řízení. Narovnání mezi pachatelem a poškozeným tak mohl schválit pouze soud, a tento odklon tedy nemohl v plné míře splnit jeden ze zamýšlených účelů, tj. vynětí některých případů méně závažné trestné činnosti z nutnosti projednání před soudem.

¹¹² Tamtéž str. 173.

¹¹³ DOLENSKÝ, A. *O novele trestního řádu 1995*. Bulletin advokacie, 1995, č. 8, str. 17.

¹¹⁴ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 152/1995 Sb.

Souhrn všech podmínek pro narovnání, které byly obsaženy v původní úpravě a jejichž splnění bylo nutným předpokladem pro využití tohoto odklonu, byl potom následující:

- a) za skutek, pro který je vedeno trestní stíhání, trestní zákon stanoví horní hranici odnětí svobody nepřevyšující 5 let;
- b) obviněný před soudem prohlásí, že spáchal skutek, za který je stíhán;
- c) obviněný uhradí poškozenému škodu, kterou způsobil, nebo učiní potřebné kroky k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou trestným činem;
- d) obviněný složí na účet soudu peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům;
- e) obviněný i poškozený souhlasí s postupem v rámci narovnání;
- f) soud neshledává v prohlášení obviněného ve smyslu písm. a) důvodné pochybnosti a považuje vyřízení věci narovnáním za dostačující.

Vzhledem k tomu, že se jednalo teprve o druhý odklon, který byl na našem území zaveden, bývalo narovnání často srovnáváno s institutem podmíněného zastavení trestního stíhání. Od toho se po svém přijetí lišilo převážně zmíněnou nutností projednání před soudem (zatímco podmíněné zastavení trestního stíhání umožňovalo využití i v přípravném řízení státním zástupcem), nutným souhlasem poškozeného (který nebyl potřeba k postupu formou podmíněného zastavení trestního stíhání). Institut narovnání bylo zároveň z povahy věci možné využít pouze v případech, kdy došlo ke vzniku újmy a v řízení se tedy některá osoba nacházela v postavení poškozeného, jelikož tento postup vyžaduje jeho souhlas¹¹⁵. Jedinou odlišností, jež mohla mít za následek, že narovnání bude dostatečnou a hojně užívanou konkurencí pro podmíněné zastavení trestního stíhání, bylo, že v jeho případě nebylo nutné doznání obviněného. Prohlášení obviněného před soudem, že uvedený skutek spáchal, je mírnější v tom smyslu, že se na rozdíl od doznání vztahuje pouze na obecné skutkové okolnosti, které zahrnují znaky skutkové podstaty projednávaného skutku (doznání oproti tomu obsahuje přesnou kvalifikaci trestného činu)¹¹⁶. Nicméně v praxi první tři uvedené rozdíly převážily a ve spojení s novostí narovnání měly za následek, že jej bylo v konkurenci podmíněného zastavení trestního stíhání využíváno méně často, než bylo prvotní přání

¹¹⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. 4: Tz 156/2003.

¹¹⁶ TIBITANZLOVÁ, A.: *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 150.

zákonodárců. O tom svědčí různé snahy o jeho následnou novelizaci tak, aby bylo umožněno jeho častější využití a s tím spojené výraznější naplnění původně zamýšlených účelů.

První významnější snahou, jejímž cílem mělo být snazší, účelnější a tím pádem také hojnější užívání institutu narovnání, bylo přijetí zákona č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě. V důvodové zprávě k tomuto zákonu je uváděno, že se zřízením Probační a mediační služby na našem území se již v rámci některých institutů počítá. V jejich výčtu nalezneme právě také narovnání, v případě něhož se má dle důvodové zprávy Probační a mediační služba uplatnit hlavně během vyjednávání a uzavírání dohody mezi obviněným a poškozeným¹¹⁷. V samotném zákoně poté nalezneme zmínku o narovnání ve stejném duchu a sice v ustanovení § 4: „*Probační a mediační činnost spočívá zejména ve vytváření podmínek pro... schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy.*“ V dnešní době je již Probační a mediační služba neodmyslitelnou součástí nejen při alternativních postupech v trestním řízení, ale také při ukládání a následném dohlížení na výkon alternativních trestů podle trestního zákoníku¹¹⁸. Její úloha v rámci řízení o narovnání bude blíže rozebrána v kapitole č. 3.5 tomu věnované.

Samotná úprava narovnání v § 309 a násl. trestního řádu se dočkala své první aktualizace v důsledku přijetí novely provedené zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se měnil trestní řád. Jak uvádí Fenyk, během prvních pár let od inkorporace narovnání do našeho právního řádu se ukázalo, že svěřit tento institut výhradně do rukou soudu bylo nešťastné¹¹⁹. K tomu, vedle mnou zmíněné nemožnosti ulevit tímto institutem soudům, Fenyk zmiňuje také absenci celkového zázemí pro tento typ odklonu¹²⁰. Ta sice byla částečně vyřešena zavedením Probační a mediační služby, ale ani tím se nepodařilo z narovnání vytvořit smysluplný a častěji užívaný typ odklonu a zákonodárce se proto, sic z (nejen) mého pohledu pozdě, rozhodl rozšířit možnost využít narovnání také ve prospěch státního zástupce v rámci přípravného řízení. Jednalo se o zásadní změnu, která usnadnila užití tohoto odklonu a lépe promítla nejen účely zamýšlené při přijímání narovnání do našeho právního řádu, ale také principy restorativní justice jako celku.

¹¹⁷ Vláda: Důvodová zpráva k návrhu zákona o Probační a mediační službě.

¹¹⁸ Např. vykonávání dohledu nad podezřelými či obviněnými, nebo kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody.

¹¹⁹ FENYK, J. *Postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu*. Bulletin advokacie, 2001, č. 11-12, str. 38-51.

¹²⁰ Tamtéž.

Vedle toho byl rozšířen okruh osob aktivně legitimovaných k podání stížnosti proti rozhodnutí o narovnání. V původní úpravě byl oprávněn podat stížnost s odkladným účinkem pouze státní zástupce, novela přiznala takové právo nově také obviněnému a poškozenému. Další změnou v institutu narovnání provedenou touto novelou byla náprava absence úpravy výsledků obviněného a poškozeného před rozhodnutím o narovnání a poučení těchto osob o takovém výsledku, což se nově dostalo do § 310 trestního řádu. Pro právnické osoby byla v rámci problematiky výsledku stanovena možnost písemného prohlášení namísto výsledku statutárního orgánu.

V roce 2004 byla přijata novela trestního řádu, kterou prováděl zákon č. 283/2004 Sb., jímž se měnil trestní řád a trestní zákon. Tato novela nově upravovala možnost využití odklonu narovnání státním zástupce i v případě zkráceného přípravného řízení podle § 179a a násl. trestního řádu, ať již po doručení zprávy o výsledku přípravného řízení policejním orgánem, nebo v případech, kdy přípravné řízení konal sám státní zástupce. Z důvodové zprávy vyplývá, že i tentokrát, stejně jako u většiny novelizací institutů odklonů v našem právním řádu, zákonodárce sleduje účel častějšího užití alternativních způsobů řízení (v tomto případě hlavně směrem k trestným činům s menší společenskou škodlivostí) a příznivý dopad na státní rozpočet¹²¹.

S přijetím nového trestního zákoníku v roce 2009 se do českého trestního práva dostalo nové rozdělení trestných činů tak, jak je známe dnes. Trestní zákoník rozlišuje mezi přečiny, zločiny a zvláště závažnými zločiny¹²². V souvislosti s touto novinkou bylo nutné upravit odpovídající názvosloví také v trestním řádu¹²³. Ustanovení § 309, odst. 1 trestního řádu, které vyjmenovává podmínky pro užití narovnání tedy upustilo od předchozí formulace „*trestný čin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,*“ která byla nahrazena odkazem na přečin, jak byl definován právě v § 14 nově přijatého trestního zákoníku, tedy jako kterýkoli nedbalostní trestný čin a takový úmyslný trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Při komparaci s předchozím zněním § 309 trestního řádu zjistíme, že tím došlo taktéž k rozšíření spektra trestných činů, při jejichž řešení je možné přistoupit k narovnání, kdy nově bylo možné takto rozhodnout také v případech nedbalostních trestných činů, na které zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující 5 let.

¹²¹ Vláda: Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 283/2004 Sb.

¹²² § 14 trestního zákoníku.

¹²³ Stalo se tak novelou provedenou zákonem č. 41/2009 Sb.

Následující novelou zákonem č. 181/2011 Sb. došlo k přidání podmínky, jejíž splnění je nutné, má-li dojít ke schválení narovnání, a to sice povinnosti obviněného vydat bezdůvodné obohacení získané přečinem, nebo učinit jiná vhodná opatření k jeho vydání. Spolu s podmínkou uhradit poškozenému způsobenou újmu, která je součástí ustanovení již od jeho zavedení, tedy došlo k zesílení tlaku na pachatele, aby finančně vypořádal veškeré následky, které způsobil svým činem, a tím také k lepšímu naplnění principů restorativní justice.

Prozatím poslední změnu v úpravě tohoto institutu přinesla novela provedená zákonem č. 193/2012 Sb., kterým se měnil trestní řád. Touto novelou došlo k modifikaci jedné z podmínek, na kterou bylo vázáné využití narovnání, konkrétně šlo o povinnost obviněného složit na účet soudu (nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství) peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, přičemž při určení takového adresáta byl soud vázán obsahem dohody o narovnání¹²⁴. Ačkoli jistý pokus o konkretizaci této povinnosti se nacházel v § 312 trestního řádu¹²⁵, uvedená formulace i přesto vyvolávala sporné otázky při praktickém užívání tohoto odklonu, kdy bylo zaprvé složité definovat, co vše může spadat pod pojem *obecně prospěšné účely*, a zadruhé býval v jednotlivých případech problém s výběrem *konkrétního adresáta*, což se promítalo v často namítané netransparentnosti tohoto výběru¹²⁶. Zákonodárce se rozhodl tyto nejasnosti odstranit modifikováním této povinnosti, která nově obviněnému ukládala povinnost složit na účet soudu nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku *určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu*. Zvláštním předpisem se v tomto případě rozumí zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů¹²⁷. Nová úprava přispěla k jednoznačnějšímu výkladu dotčené podmínky a zároveň se tím podařilo vymazat problémy s jejím naplňováním v praxi.

¹²⁴ § 309 a násl. trestního řádu, ve znění platném do 31. 8. 2012.

¹²⁵ Zákon nabízel demonstrativní výčet, co je možné považovat za obecně prospěšné účely, hovořil například o financování vědy, kultury, školství, atd.

¹²⁶ Vláda: Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 139/2012 Sb.

¹²⁷ GRIVNA, T., ŠAMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 570, marg. č. 21.

3.2 Podmínky využití narovnání

Stávající právní úprava tedy váže využití institutu narovnání na splnění následujících podmínek:

- a) vede se řízení o přečinu;
- b) s postupem v rámci narovnání souhlasí obviněný a poškozený;
- c) obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě;
- d) obviněný poškozenému uhradí způsobenou škodu nebo učiní potřebné úkony k její úhradě, případně jinak odčiní újmu vzniklou přečinem;
- e) obviněný vydá bezdůvodné obohacení získané přečinem, nebo učiní jiná vhodná opatření k jeho vydání;
- f) obviněný složí na účet soudu, nebo v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti podle zvláštního právního předpisu, přičemž tato částka není zřejmě nepřiměřená závažnosti přečinu, a
- g) vzhledem k povaze a závažnosti přečinu a vzhledem k míře, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům, lze považovat takovýto způsob vyřízení věci za dostatečný¹²⁸.

Jedná se o podmínky kumulativní. Pro využití narovnání je tedy zapotřebí současné splnění všech uvedených. Následující kapitoly se budou zabývat analýzou jednotlivých podmínek.

3.2.1 Řízení o přečinu

První podmínka stanoví, že postup v rámci narovnání je možné využít pouze v případech, kdy byl trestný čin posouzen jakožto přečin. Jak bylo zmíněno v kapitole pojednávající o historii narovnání, rozřazení trestných činů podle sazby za ně stanovené trestním zákoníkem se do našeho právního řádu dostalo jeho přijetím v roce 2009. Přečiny jsou vedle zločinů druhou samostatnou skupinou, konkrétně se jedná o všechny nedbalostní trestní činy a ty úmyslné trestné činy, za něž

¹²⁸ § 309 trestního řádu.

trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí sazby do pěti let¹²⁹. Trestní sazba je posuzována dle základní sazby uvedené u konkrétního trestného činu ve zvláštní části trestního zákoníku, nepřihlíží se k výjimečným zvyšováním či snižováním takových sazeb, jež jsou možné v konkrétních případech¹³⁰.

Pro posouzení, zda se jedná o přečin, je rozhodující takové určení v rámci usnesení o zahájení trestního stíhání vydávaném policejním orgánem podle § 160 a násl. trestního řádu. V některých případech však může dojít k přehodnocení závažnějšího trestného činu na přečin až v rámci obžaloby podané dle § 176 trestního řádu, nebo se tak v ojedinělých situacích může stát až v řízení před soudem.

V případech jednočinného souběhu dvou trestných činů, kdy pouze jeden z nich je posouzen jako přečin a druhý jako zločin, nepřipadá postup formou narovnání v úvahu. Je to způsobeno tím, že při schválení narovnání dochází k rozhodnutí o zastavení trestního stíhání obviněného za celý skutek (jednočinný souběh je v tomto ohledu jeden nedělitelný skutek), čímž dochází k vytvoření překážky *rei iudicate* (vzhledem k celému projednávanému skutku, zpravidla charakterizovanému v rozhodnutí)¹³¹. Při jednočinných souběžích dvou a více přečinů využití tohoto odklonu možné je a stejně tak v případech vícečinných souběhů, kde dochází k posouzení každého skutku samostatně.

3.2.2 Souhlas obviněného a poškozeného

Tato podmínka v sobě reflektuje dva cíle. Prvním cílem je poskytnutí práv obviněnému, který má právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jehož součástí je právo každého na to, aby jeho věc byla spravedlivě, ale třeba i veřejně projednána nezávislým a nestranným soudem, a s postupem dle ustanovení o narovnání tedy musí vyslovit souhlas, čímž se tohoto práva vzdá. Nicméně je očekáváno, že ve většině případů bude obviněný nakloněn využití tohoto odklonu, který pro něj může znamenat řadu výhod¹³², a svůj souhlas tedy poskytne. Obviněný takovým souhlasem pouze vyjadřuje svůj zájem na využití

¹²⁹ § 14, odst. 2 trestního zákoníku.

¹³⁰ TIBITANZLOVÁ, A.: *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 146.

¹³¹ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3515.

¹³² Od ušetření své reputace díky následnému zastavení trestního stíhání, přes rychlejší proces, až k vyhnutí se některému ze zákonem stanovených trestů.

institutu narovnání ve svém případě, nijak se tímto souhlasem nevyjadřuje ke své vině v projednávané věci¹³³.

Druhý cíl poté představuje jeden ze samotných principů restorativní justice a to sice posílení postavení poškozeného v trestním procesu formou poskytnutí mu některých procesních práv, v tomto případě s vidinou takové podoby řízení, kterou bude i poškozená osoba považovat za dostatečnou, a to nejen z hlediska napravení způsobených následků, ale také z hlediska morální satisfakce pro sebe¹³⁴. Za osobu poškozenou je v tomto ohledu potřeba považovat nejen ty, kteří mají nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení, ale všechny, kteří jsou poškozenými ve smyslu § 43 a násl. trestního řádu, cílem má totiž být narovnání všech vztahů dotčených spácháním trestného činu mezi všemi osobami, jichž se takový čin dotýká¹³⁵. V případech, kdy je poškozených osob více, je tedy zapotřebí souhlasu každé z nich. Pokud některý z poškozených nevysloví souhlas s postupem v rámci narovnání, nedojde ke splnění této podmínky a využití takového odklonu tedy nebude možné.

V praxi může zároveň nastat situace, kdy bude jedna z těchto osob omezená na svéprávnosti v takovém rozsahu, který ji bude znemožňovat provedení svobodného souhlasu (nejčastěji půjde o situace, kdy poškozený či obviněný ještě nedosáhl zletilosti). V takových případech je poté zapotřebí udělení souhlasu s postupem v rámci narovnání zákonným zástupcem, opatrovníkem, nebo případně soudem¹³⁶. Za právnickou osobu zpravidla souhlas vyslovuje osoba, jež je oprávněna za ni jednat podle § 34 ZOTOPO¹³⁷.

Vzhledem k tomu, že zákon nestanoví formu vyslovení takového souhlasu, dovozuje se, že musí mít obecné náležitosti podání podle trestního řádu a může tedy být učiněn jak písemně, tak ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky, telefaxem či dálnopisem¹³⁸. Takto učiněný souhlas samozřejmě musí být ve všech případech jednoznačný a učiněný svobodně ze své vlastní vůle. Stejně jako formu, zákon neupravuje ani možnost zpětvzetí již učiněného souhlasu. Této problematice se nicméně věnoval Krajský soud v Českých Budějovicích, který judikoval, že ačkoli to trestní řád nezmiňuje, může jak obviněný tak poškozený svůj již udělený souhlas vzít zpět. Svůj názor opírá převážně o nutnost zachování práva na spravedlivý proces a tedy potřebnost

¹³³ PIPEK, J.: *Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí*. Právní rádce. 1999, č. 2, str. 19-21.

¹³⁴ TIBITANZLOVÁ, A.: *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 149

¹³⁵ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3516

¹³⁶ Tamtéž

¹³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2014, sp. zn. 5 Tz 41/2014

¹³⁸ Srov. § 59 trestního řádu

zachování možnosti standardního trestního řízení, ke kterému je možné se vrátit právě díky zpětvzetí souhlasu. Zároveň s tím soud také vyslovil, že takové zpětvzetí je možné učinit kdykoli až do doby, než případně učiní rozhodnutí soud druhého stupně¹³⁹.

3.2.3 Prohlášení obviněného

Dalším nezbytným předpokladem k vydání rozhodnutí o schválení narovnání je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, tak, jak je skutek popsán v usnesení o zahájení trestního stíhání a jak je přesně vymezen (včetně místa, času) v žalobním návrhu. Zároveň zákon výslovně zmiňuje, že nesmějí existovat důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě. Jakýkoli vnější nátlak či jiná motivace vedoucí k prohlášení o spáchání uvedeného skutku (např. prohlášení učiněné ze strachu z následného projednání před soudem) jej činí nepravoplatným a nelze jej v takovém případě považovat za splněnou zákonnou podmínku¹⁴⁰.

Prohlášení obviněného o tom, že spáchal skutek, ve smyslu § 309, odst. 1, písm. a) trestního řádu však nelze zaměnit s institutem doznání obviněného, se kterým pracuje například podmíněné zastavení trestního stíhání. Zatímco doznání obviněného je zpravidla obsaženo v jeho výpovědi prováděné dle § 91 a násl. trestního řádu, prohlášení o spáchání skutku stačí uvést do protokolu či úředního záznamu vypracovaného v rámci výslechu obviněného podle § 310 trestního řádu¹⁴¹. Dalším rozdílem mezi těmito instituty je, že v případě doznání se obviněný vyjadřuje ke všem skutkovým okolnostem, kterých se předmětný čin týká, a dalším náležitostí, jež bývají obsahem přesné právní kvalifikace trestného činu. Oproti tomu prohlášení o spáchání skutku obsahuje pouze vyjádření o základních znacích skutkové podstaty projednávaného činu¹⁴². Výraznou odchylku od doznání upravuje také § 314 trestního řádu, který stanoví, že k prohlášení obviněného o spáchání skutku nelze přihlížet v dalším řízení, pokud nedojde ke schválení narovnání a takovéto prohlášení již bylo učiněno. Ani v případě souhlasu obviněného s postupem v rámci narovnání ve spojení s

¹³⁹ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 29. 3. 2002, sp. zn. 4 To 184/2002.

¹⁴⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2014, sp. zn. 5 Tz 44/2014.

¹⁴¹ GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Oběti trestných činů. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2020, str. 568, marg. č. 14.

¹⁴² RIZMAN, S.; ŠÁMAL, P.; SOTOLÁŘ, A. *K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení.* Trestní právo. 1996, č. 12, str. 5-6.

následným prohlášením, že spáchal skutek, který je předmětem trestního řízení, nelze uvedené pokládat za doznání viny obviněným¹⁴³.

Mimo to, že takové prohlášení musí být učiněno svobodně, vážně a určitě, musí také dojít k porovnání s dosavadně zjištěnými okolnostmi vyplývajícími z přípravného řízení, což provádí příslušný státní zástupce, který může rozhodnout o schválení narovnání¹⁴⁴. Dá předpokládat, že v případech, kdy bude o schválení narovnání rozhodovat soud, bude on taktéž povinen provést takové zkoumání. Příslušný státní zástupce, resp. soud, má tedy povinnost ověřit, zda prohlášení obviněného neodporuje skutkovým zjištěním, a pokud ano, nesmí takové prohlášení považovat za splnění podmínky dle § 309, odst. 1, písm. a) trestního řádu. Rozhodující orgány jsou tedy povinny dbát zřetel na to, aby nedocházelo ke schválení narovnání v případech, kdy se skutečný pachatel může již dle dosavadních zjištění lišit od osoby obviněného, který k prohlášení o tom, že spáchal uvedený skutek, přistoupí pouze za účelem vyhnout se standardnímu trestnímu procesu a případnému trestu, aniž by však trestný čin doopravdy spáchal.

Stejně jako trestní řád, tak ani ZOTOPO neposkytuje odpověď na otázku, která osoba je oprávněna učinit prohlášení o spáchání skutku v případech, kdy je v trestním řízení o narovnání jako obviněný vedena právnická osoba. Ani teoretici se ve svých názorech na tuto situaci neshodnou, kdy například Tibitanzlová, vycházejíc z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2014, sp. zn. 5 Tz 41/2014, se domnívá, že takové prohlášení může za právnickou osobu učinit fyzická osoba, jejíž jednání je přičitatelné právě osobě právnické dle § 8, odst. 1 ZOTOPO¹⁴⁵. Já si nicméně s takovým tvrzením dovoluji nesouhlasit. Zprv se v praxi trestního práva naskytují situace, kdy ačkoli je v pozici obviněného právnická osoba, není z důkazních prostředků zjištěno, která fyzická osoba skutečně provedla přičitatelné jednání, a zadruhé také s ohledem na zásadu souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti právnických osob, která pracuje s předpokladem, že právnická osoba je schopna projevat svou svobodnou vůli i v případech, kdy není možné určit konkrétní fyzickou osobu, která učinila přičitatelné jednání. Z těchto důvodů se domnívám, že takové prohlášení může za právnickou osobu učinit fyzická osoba, která je oprávněna za ni jednat podle § 34 ZOTOPO a která může svým jednáním projevat vůli právě právnické osoby. Zaoralová, která také zastává mnou vyslovený názor, dále uvádí, že prohlášení

¹⁴³ Srov. čl. 6, odst. 2 EÚLP.

¹⁴⁴ Obecně závazný pokyn nejvyšší státní zástupkyně č. 08/2009.

¹⁴⁵ TIBITANZLOVÁ, A.: *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 152.

obviněného, že spáchal skutek, se svou povahou přibližuje souhlasu obviněného s postupem v rámci narovnání, který také provádí osoba oprávněna za právnickou osobu jednat¹⁴⁶.

3.2.4 Uhrazení způsobené škody a vydání bezdůvodného obohacení

Podmínka o uhrazení škody způsobené přečinem nebo učinění kroků potřebných k její úhradě, respektive případnému jinačímu odčinění újmy vzniklé přečinem, je i v tomto případě esenciálním projevem restorativní justice, pokoušejícím se o maximální napravení vztahů pošramocených spácháním trestného činu, převážně potom formou vyrovnání mezi poškozeným a pachatelem, respektive obviněným, v majetkové rovině beze zbytku.

Ustanovení § 309, odst. 1, písm. b) uvádí tři způsoby, jak může obviněný dospět ke splnění této podmínky. První, standardní cestou je možnost uhrazení škody poškozenému. Pojem škoda se v právu užívá v situacích, kdy někomu (v rámci trestního práva zpravidla poškozenému) vznikne majetková újma, která bývá vyčíslitelná v penězích, a může se jednat jak o skutečnou škodu (tedy např. hodnota odcizené věci), tak o ušlý zisk (tedy to, oč poškozený nebyl schopný rozmnožit svůj majetek)¹⁴⁷. Za úhradu skutečné škody je potom tedy možné považovat buď vyrovnání škody v penězích, nebo uvedení věci v předešlý stav, jelikož trestní řád nestanoví výslovnou povinnost uhrazení v penězích¹⁴⁸. Takovéto splnění představuje v praxi nejčastější způsob vedoucí k majetkovému vyrovnání mezi obviněným a poškozeným, poněvadž jednak bývá nejpříznivější pro samotného poškozeného, kdy dochází k rychlé a plné kompenzaci, a jednak také nevyžaduje hlubší zkoumání, zda došlo k dostatečné náhradě ze strany obviněného. Jako příklad lze uvést trestný čin poškození cizí věci dle § 228, odst. 2 trestního zákoníku, tedy poškození věci postříkáním, pomalováním či popsáním, kdy poškozený může takovou škodu uhradit buď poskytnutím finančního obnosu poškozenému na vyčištění věci, nebo sám může poškozenou věc uvést do předešlého stavu tím, že ji vyčistí. V obou takových případech dojde k uhrazení škody ve smyslu trestního řádu a tedy splnění této podmínky.

Jako druhý způsob, jak dospět ke splnění podmínky týkající se náhrady škody, trestní řád uvádí možnost *učinění potřebných úkonů, které povedou k úhradě škody*. Ze samotného znění této podmínky vyplývá, že v tomto se institut narovnání liší oproti podmíněnému zastavení trestního

¹⁴⁶ ZAORALOVÁ, P.: *Odklony v řízení proti právnickým osobám*. In: JELÍNEK, J.: *Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté*. Praha: Leges, 2017, str. 204-205.

¹⁴⁷ Srov. § 2951 a násl. občanského zákoníku.

¹⁴⁸ § 2951, odst. 1 občanského zákoníku.

stíhání. Zatímco při užití odklonu podmíněného zastavení trestního stíhání postačí i pouhá dohoda mezi poškozeným a obviněným, že k takové úhradě dojde v budoucnu, tak v případě narovnání takový postup nelze považovat za dostatečný¹⁴⁹. Tímto rozdílem je reflektován převážně následný postup v trestním řízení, kdy zatímco při podmíněném zastavení trestního stíhání se obviněný dostává do zkušební doby, během které je možnost zkoumat, zda byla taková dohoda dostatečná a zda ji obviněný splnil a tím došlo k náhradě škody, tak v případě narovnání dochází jeho schválením k okamžitému zastavení trestního stíhání. Vzhledem k tomu, že prostá dohoda o budoucím uhrazení škody, ke které by došlo v rámci řízení o narovnání, není exekučním titulem, mohlo by se často stávat, že poškozený by se náhrady škody nedočkal a obviněnému by se podařilo se této povinnosti zprostit¹⁵⁰. Ščerba však zmiňuje, že dle jeho názoru existuje možnost splnění této podmínky formou pouhé dohody mezi obviněným a poškozeným, pokud je její splnění v rámci dohody současně zajištěno některým ze zajišťovacích institutů ve smyslu občanského hmotného práva, tj. např. ručením či zástavním právem¹⁵¹. Tibitanzlová mimo výše uvedené dále zmiňuje možnost splnění této podmínky finančním plněním ze strany obviněného do soudní úschovy, případně nahlášení škodní události pojišťovně za účelem poskytnutí plnění poškozenému¹⁵².

Třetí možností je jiné odčinění újmy, která vznikla přečinem. Na rozdíl od prvních dvou možností zde zákonodárce hovoří o odčinění, resp. náhradě újmy, nikoli pouze škody, což tedy zahrnuje také újmu nemajetkovou¹⁵³. Primárním východiskem při posuzování nemajetkové újmy a její náhrady, je potom opět úprava v občanském zákoníku, která stanoví, že se nahrazuje přiměřeným zadostiučiněním. Vedle finančního plnění (např. v případech bolestného), které však mnohdy může být těžce vyčíslitelné, bude také často docházet k náhradě újmy formou plnění nemajetkového charakteru (např. zveřejnění omluvy ve sdělovacích prostředcích).

Ve všech případech náhrady škody by měl soud, resp. státní zástupce, zkoumat, zda poškozený nenárokuje nepřiměřeně vysokou škodu převážně s ohledem na okolnosti zjištěné během dokazování. Mohly by totiž také nastat situace, kdy by se poškozený, vzhledem ke svému postavení, které mu umožňuje (ne)udělení souhlasu s postupem v rámci narovnání, mohl domoci výrazně vyšší náhrady újmy, než mu skutečně náleží v důsledku spáchání přečinu, výměnou za

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Oběti trestných činů. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2020, str. 569, marg. č. 19.

¹⁵¹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání.* Praha: Leges, 2014, str. 79.

¹⁵² TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení.* Praha: Leges, 2018, str. 153.

¹⁵³ Srov. § 2951 občanského zákoníku.

udělení takového souhlasu. Neznamená to však, že by bez dalšího nesmělo nikdy dojít k vyššímu plnění, než jak velká vznikla poškozenému újma. Je na rozhodujícím orgánu, aby vždy dokázal *ad hoc* zhodnotit, zda se na sjednané výši škody, kterou bude obviněný nahrazovat, opravdu obě strany svobodně dohodly a obviněný souhlasil s vyšším plněním například z důvodu své lítosti¹⁵⁴.

Podmínka vydání bezdůvodného obohacení, jejíž splnění je nutným předpokladem k přistoupení ke schválení dohody o narovnání, se do našeho právního řádu dostala až novelou provedenou zákonem č. 181/2011 Sb., účinnou od 1. 7. 2011 (více k této novele srov. kapitolu 3.1). Bezdůvodným obohacením se potom dle § 2991 občanského zákoníku rozumí situace, kdy se osoba obohatí na úkor jiného bez spravedlivého důvodu. Převážně se potom jedná o získání majetkového prospěchu plněním bez právního důvodu, plněním z právního důvodu, který odpadl, protiprávním užitím cizí hodnoty, nebo tím, že za něho bylo plněno, co měl po právu plnit sám. V rovině trestního práva půjde nejčastěji o situace, kdy pachatel v důsledku svého protiprávního jednání rozšíří svůj majetek nebo nedojde ke zmenšení jeho majetku, ačkoli se tak stát mělo. Vždy tak musí být na úkor jiného, zpravidla poškozeného. Při posuzování splnění této podmínky se poté uplatní obecná úprava bezdůvodného obohacení obsažená v § 2991 a násl. občanského zákoníku, případně některá ze zvláštních úprav bezdůvodného obohacení obsažená v dalších zákonech (např. autorský zákon)¹⁵⁵.

3.2.5 Složení peněžní částky určené státu

Jak bylo zmíněno, původní úprava, která stanovovala povinnost obviněného složit na účet soudu, resp. na účet státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům, vyvolávala poměrně velké aplikační zmatky a v roce 2012 tedy došlo ke konkretizaci této povinnosti. Dnes je částka složená obviněným určena výhradně na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, kterou upravuje zákon o obětech trestných činů, a stanovená podmínka je tak totožná s tou, kterou je nutné splnit v případech podmíněného zastavení trestního stíhání.

Tato povinnost ovšem nemá sloužit jako trestní sankce pro obviněného (na rozdíl od totožné povinnosti v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání), nýbrž by měla představovat formu

¹⁵⁴ TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 154.

¹⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3520.

určité reparace veřejným zájmům, které byly spácháním přečinu dotčeny¹⁵⁶. Jde tedy o jakousi snahu přimět obviněného navrátit společnosti to, co jí v důsledku poškození veřejných zájmů chráněných trestním zákoníkem vzal, alespoň formou finanční kompenzace, která je následně použita na pomoc pro ty, kterým náleží právě z důvodů páchaní trestné činnosti.

Co se týče samotné výše částky, kterou má obviněný nahradit, trestní řád stanoví pouze, že nesmí být zjevně nepřiměřená závažnosti přečinu. Z dikce tohoto ustanovení tedy vyplývá, že přiměřenost částky je vždy nutné posuzovat *ad hoc* a její výše se tedy zpravidla bude lišit případ od případu. Ačkoli se čas od času objeví protichůdný názor¹⁵⁷, stanovení samotné výše je závislé pouze na úsudku obviněného (poškozenému však taktéž náleží právo se vyjádřit k této částce v rámci jednání o narovnání)¹⁵⁸, což může v praxi často vyvolávat nejasnosti, kdy se bude obviněnému složitě určovat, jaká částka je v případě jím spáchaného přečinu adekvátní. Při takovém rozhodování potom nebude přihlížet pouze k vlastnímu posouzení závažnosti spáchaného přečinu, ale zcela jistě může být také výrazně limitován svojí finanční situací a částku, která by se pro movitějšího obviněného mohla zdát férová, může jiný považovat za nepřiměřenou. Jako jisté vodítko pro obviněného, resp. jeho obhájce, který může být často nápomocný při rozhodování o výši částky, Šámal uvádí možnost formální žádosti (případně i neformálního dotazu), kterou je možné na soud, respektive státního zástupce směřovat za účelem vydání návodného stanoviska, o jakou sumu by se mělo přibližně jednat¹⁵⁹. Státní zástupce ani soud nicméně nejsou oprávněni o přiměřené výši takového plnění ze strany obviněného samostatně a svévolně rozhodnout, ani vstupovat do jednání mezi obviněným a poškozeným s cílem takovou částku určit¹⁶⁰. Přenesením odpovědnosti za stanovení výše částky určené státu na obviněného došlo k posílení výchovného prvku, jenž je nakonec primárním cílem této podmínky, jelikož nutí obviněného k jisté sebereflexi a zároveň zhodnocení závažnosti jím spáchaného přečinu, a tím dochází k jasnému odlišení od pokuty či jiného trestu¹⁶¹.

¹⁵⁶ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové úpravě. 2. vydání*. Praha: Leges, 2013, str. 91.

¹⁵⁷ Srov. např. VANTUCH, P.: *Trestní řízení z pohledu obhajoby: detailní výklad, praktické pokyny, vzory podání*. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 814.

¹⁵⁸ TIBITANZLOVÁ, A.: *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 156.

¹⁵⁹ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3522-3523.

¹⁶⁰ TIBITANZLOVÁ, A.: *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 158.

¹⁶¹ ROZUM, J., KOTUAN, P., VŮJTĚCH, J. *Výzkum institutu narovnání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 1999, str. 69.

Ke složení částky na cílový účet (tedy účet soudu či státního zastupitelství), resp. k poukázání takové částky, musí dojít ještě před případným rozhodnutím o schválení narovnání¹⁶². V případech, kdy se rozhodujícímu orgánu bude taková částka jevit jako zjevně nepřiměřená mu tedy nezbyde nic jiného, než takovou dohodu o narovnání neschválit a obviněnému již vyplacenou částku vrátit. Nutno však podotknout, že ze zjištění prezentovaných Tibitanzlovou v její knize *Odklony v trestním řízení* vyplývá, že průměrná výše částek vyplacených státu ve smyslu plnění této podmínky za roky 2014-2016 se pohybovala mezi 6-10 tisíci Kč¹⁶³. Dovolím si tedy tvrdit, že situací, kdy by se orgánu činnému v trestním řízení zdála poukázaná částka jako zjevně nepřiměřená, nebude v praxi nastávat mnoho.

Tato podmínka není v rámci odborné veřejnosti hodnocena pouze kladně. Vyskytují se názory, že povinnost uhradit částku určenou státu představuje jakousi formu „odpuštění“, díky kterému se může obviněný zbavit trestního stíhání a vyhnout se řádnému procesu před soudem a zároveň může znevýhodňovat méně majetné pachatele. Toto označení si však dovolím považovat za liché, jelikož takováto povinnost je pouze jednou z řady podmínek, jejichž splnění může vést ke schválení dohody o narovnání, a vzhledem k výše zmíněnému výraznému výchovnému principu (také s ohledem na účel, k jakému jsou peníze následně určeny) lze tuto platbu jen stěží označit za možnost „vykoupení se“ ze systému spravedlnosti. K otázce nerovnosti mezi jednotlivými pachateli je důležité znovu podotknout, že o částce rozhoduje sám obviněný. Také můžeme uvést již zmíněnou průměrnou výši takových plateb, kdy je zřejmé, že soud či státní zástupce jsou ochotni schválit narovnání i v případech poměrně nízkých částek. Zároveň bychom neměli zapomínat, že narovnání, stejně jako ostatní odklony, není nárokový postup v rámci trestního procesu, a všechny podmínky s sebou vždy přináší jistou nerovnost, jelikož jejich splnění je (z různých důvodů) pro některé osoby jednodušší než pro jiné.

3.2.6 Dostačující vyřízení věci

Každé rozhodnutí o schválení narovnání musí taktéž splnit požadavek, aby takové vyřízení věci bylo dostačujícím, a to zejména s ohledem na povahu a závažnost spáchaného činu¹⁶⁴. na míru, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, na osobu obviněného a také na jeho majetkové

¹⁶² Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2. 2. 1998, sp. zn. 11 To 70/98.

¹⁶³ TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 158.

¹⁶⁴ Srov. § 39 a násl. trestního zákoníku.

poměry. Mimo zákonem stanovená kritéria bývá dostatečnost takového řešení posuzována také vzhledem ke skutečnostem svědčícím o trestní odpovědnosti obviněného za konkrétní přečin a o existenci práva na náhradu škody a na vydání bezdůvodného obohacení, jakož i přiměřenosti peněžité částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti¹⁶⁵.

Soud odpověď na takovou otázku zpravidla získává srovnáním předpokládaného průběhu a výsledku trestního řízení, pokud by nebylo odkloněno, s následky zamýšleného narovnání z hlediska naplnění účelu trestního zákoníku a účelu trestního řádu¹⁶⁶. Při takovém postupu samozřejmě soud ani státní zástupce nemusí vycházet pouze z důkazů opatřených během trestního řízení, ale může k posouzení využít také vlastní poznatky, úřední záznamy či další zdroje.

3.3 Řízení o narovnání

3.3.1 Průběh řízení

Proces směřující ke schválení dohody mezi obviněným a poškozeným o narovnání soudem, případně státním zástupcem v přípravném řízení¹⁶⁷, se zpravidla skládá ze dvou fází¹⁶⁸. První fází je mimosoudní a neformální jednání mezi obviněným a poškozeným, kterého by se měl z vlastní podstaty této instituce účastnit také zástupce Probační a mediační služby (více k jejímu postavení v řízení o narovnání v kapitole 3.5), který může hrát v této fázi řízení velmi podstatnou roli jakožto prostředník pomáhající oběma stranám dojít k dohodě, jejíž podoba bude přijatelná pro všechny zúčastněné. Iniciativa k zahájení takového jednání bude zpravidla plynout ze strany obviněného a jeho obhájce (ačkoli ani poškozenému není toto právo upřeno), kteří budou mít logicky největší zájem na vyřízení věci tímto způsobem, který jim může umožnit vyhnout se případnému vyslovení viny a určení trestu soudem v rámci standardního řízení se všemi následky s tím spojenými¹⁶⁹. Výsledkem první fáze jednání by potom měla být dohoda mezi obviněným a poškozeným, která již bude obsahovat náležitosti požadované zákonem, tzn. strany by měly dojít k dohodě ohledně formy a výše náhrady škody, vydání bezdůvodného obohacení a výše částky, kterou obviněný poukáže soudu za účelem pomoci obětem trestné činnosti. Dohoda by měla být v takové podobě, aby soud nebo státní zástupce po výslechu dle § 310 trestního řádu a po zhodnocení, zda je

¹⁶⁵ GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Oběti trestných činů. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2020, str. 570, marg. č. 22.

¹⁶⁶ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3524.

¹⁶⁷ Platí v případech zkráceného přípravného řízení, srov. § 179c, odst. 2, písm. g) trestního řádu.

¹⁶⁸ DRAŠTÍK, A. *Trestní řád: komentář II. díl. 1. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2017, str. 736.

¹⁶⁹ TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení.* Praha: Leges, 2018, str. 164.

takovýto způsob vyřízení věci dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a k dalším vlastnostem obviněného a přečinu jím spáchaného, mohl narovnáni schválit, aniž by musel zasahovat do vyjednaných podmínek konkrétní dohody.

Výše popsaná dohoda se poté předkládá soudu nebo v přípravném řízení státnímu zástupci, který dle ustanovení § 310 trestního řádu nařídí výslech, ke kterému si předvolá jak obviněného, tak poškozeného. V případech, kdy nárok na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení přejdou z poškozeného na jinou osobu (například může jít o dědice nebo pojišťovnu, která již poskytla plnění), trestní řád stanoví, že takové osobě nepřísluší práva poškozeného dle § 309 a § 310 trestního řádu¹⁷⁰. Tato úprava vychází především z předpokladu, že institut narovnáni má sloužit k nápravě vztahů narušených spácháním trestné činnosti mezi obviněným a poškozeným, který byl sám osobně přítomný páchaní trestné činnosti, nebo se ho osobně dotýká. Z toho důvodu může pouze on být schopný dostatečně zhodnotit újmu, která spácháním přečinu vznikla, a tedy posoudit, zda je z jeho strany adekvátní vyslovit souhlas s postupem v rámci narovnáni.

Tak, jak to bývá zvykem u většiny procesních práv, musí soud obviněného i poškozeného poučit a to nejen o jejich právech, ale také o podstatě institutu narovnáni. Předmětem následného výslechu je zejména způsob a okolnosti uzavření dohody o narovnáni, zda strany došly k takové dohodě dobrovolně a zda souhlasí se schválením narovnáni v takové podobě. V případě výslechu obviněného musí být obsahem dále také prohlášení, že spáchal uvedený skutek, a zjištění soudu, zda obviněný rozumí obsahu obvinění a zda si je vědom důsledků schválení narovnáni¹⁷¹. Opět je důležité zdůraznit rozdíl mezi prohlášením obviněného, že spáchal skutek, a doznáním viny (např. v případě podmíněného zastavení trestního stíhání), kdy se obviněný vyjadřuje k jednotlivým skutkovým okolnostem spáchaného trestného činu, a zároveň pokud nedojde k následnému schválení narovnáni, nelze prohlášení obžalovaného použít v následném trestním řízení¹⁷², což tedy platí obecně o výslechu obviněného i poškozeného, jelikož v řízení o schválení narovnáni se dokazování vůbec neprovádí¹⁷³. Dalším stěžejním bodem výslechu obviněného vedle zmíněného prohlášení by mělo být ověření, jakým způsobem uhradil způsobenou škodu, nebo zda učinil potřebné úkony k její úhradě, příp. zda jinak odčinil újmu vzniklou trestným činem, i to, jak

¹⁷⁰ § 310a trestního řádu.

¹⁷¹ § 310 trestního řádu.

¹⁷² § 314 trestního řádu.

¹⁷³ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3529.

vypořádal své závazky s poškozeným. Z výsledku by mělo být dále také patrné, jakou částku obviněný složil na účet soudu¹⁷⁴.

Předtím, než přistoupí k samotnému vydání rozhodnutí, má rozhodující orgán povinnost ověřit, zda obviněný poukázal částku určenou státnímu na pomoc obětem trestné činnosti v plné výši, která byla sjednána v rámci jednání o narovnání¹⁷⁵. Zároveň musí soud nebo státní zástupce posoudit, zda nenastaly okolnosti vyžadující rozhodnutí podle některého z ustanovení § 171 až § 173 trestního řádu, nebo pro přerušování trestního stíhání, jejichž aplikace má přednost před rozhodnutím o narovnání¹⁷⁶, a zda považují takovéto vyřízení věci za dostatečné ve smyslu § 309, odst. 1 trestního řádu.

3.3.2 Rozhodnutí v řízení o narovnání

Rozhodnout o schválení narovnání tedy může soud, nebo v přípravném řízení, tedy kdykoli v rozmezí od zahájení trestního stíhání až do případného podání obžaloby, také státní zástupce. V případech, kdy soud nebo státní zástupce neshledá dostatek důvodů ke schválení narovnání (např. kvůli nesplnění zákonných podmínek nebo z důvodů zjištěných při výsleších), nevydává o tom zamítavé rozhodnutí, nicméně učiní kroky, které budou směřovat k vydání rozhodnutí v rámci standardního řízení¹⁷⁷. Jak stanoví § 362, odst. 1 trestního řádu, částka určená státnímu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, která již byla obviněným poukázána na příslušný účet, se v případech, kdy nedojde ke schválení narovnání, vrací obviněnému.

Rozhodnutí, kterým dochází ke schválení narovnání, bývá ve formě meritorního usnesení, kterým se v případě nabytí právní moci řízení o věci končí¹⁷⁸. Vedle obecných obsahových náležitostí stanovených pro usnesení § 134, odst. 1 trestního řádu, jako je označení rozhodujícího orgánu, den a místo rozhodnutí, výrok s uvedením zákonných ustanovení, odůvodnění a poučení¹⁷⁹, stanoví § 311 trestního řádu také zvláštní náležitosti usnesení o schválení narovnání. To musí obsahovat přesný popis skutku, jehož se narovnání týká, jeho právní posouzení, obsah narovnání zahrnující výši uhrazené škody, nebo škody, k jejíž úhradě byly provedeny potřebné úkony, rozsah bezdůvodného obohacení, který byl vydán, nebo k jehož vydání byly provedeny

¹⁷⁴ VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 564, marg. č. 264.

¹⁷⁵ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2. 2. 1998, sp. zn. 11 To 70/98.

¹⁷⁶ TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 168.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Srov. § 119 trestního řádu.

¹⁷⁹ § 134, odst. 1 trestního řádu.

potřebné úkony, případně způsob jiného odčinění újmy vzniklé přečinem, peněžitou částku určenou státní pomoci obětem trestné činnosti, a výrok o zastavení trestního stíhání pro skutek, ve kterém je spatřován přečin, jehož se narovnání týká¹⁸⁰.

V praxi tedy bude usnesení o schválení narovnání ve své výrokové části obsahovat dva výroky. Prvním bude výrok, že se narovnání schvaluje, a tím druhým, že se zastavuje trestní stíhání pro skutek, který byl předmětem řízení. Ten musí být totožný se skutkem, jak byl uveden v žalobním návrhu¹⁸¹. Garancí toho je právě jeho přesný popis, jakožto jedna z obligatorních náležitostí usnesení. Vzhledem k tomu, že se jedná o meritorní rozhodnutí, nabytí právní moci má za následek vznik překážky *rei iudicate*, tedy věci rozsouzené ve smyslu § 11, odst. 1, písm. h) trestního řádu. Rozhodnutí o schválení narovnání se následně eviduje jakožto skutečnost významná pro trestní řízení v rejstříku trestů. Šámal zmiňuje, že tomu tak je z důvodu, že se rozhodnutí svojí významností blíží rozhodnutí o vině a zároveň vytváří překážku *rei iudicate*¹⁸². Takovýto záznam ovšem figuruje pouze v situacích opisu z rejstříků trestů, který je dostupný pouze některým státním orgánům, ale nikoli v klasickém výpisu z rejstříku¹⁸³. Zároveň je důležité připomenout, že ani pravomocné usnesení o schválení narovnání nelze považovat za exekuční titul v rámci občanského práva¹⁸⁴, proto je důležité, aby všechny nároky poškozeného byly vyřešeny již před samotným rozhodnutím.

3.4 Opravné prostředky

Součástí usnesení o schválení narovnání je také poučení o možnosti opravných prostředků jakožto jedné z obecných náležitostí usnesení. Obsahem takového poučení by mělo být, kdo je oprávněn podat jaký opravný prostředek, jaké jsou k tomu stanoveny lhůty, který orgán o nich rozhoduje a zda má takový opravný prostředek odkladný účinek. Jak bylo popsáno v kapitole zabývající se historií institutu narovnání, okruh osob oprávněných podat stížnost proti usnesení o jeho schválení se v průběhu času měnil. Dnešní platná úprava přiznává právo podat stížnost obviněnému a poškozenému a v případech, kdy usnesení o schválení narovnání vydá soud, také

¹⁸⁰ § 311 trestního řádu.

¹⁸¹ § 220, odst. 1 trestního řádu.

¹⁸² GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. *Oběti trestných činů. 2. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2020, s. 576, marg. č. 3.

¹⁸³ TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení.* Praha: Leges, 2018, str. 171.

¹⁸⁴ ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2013, str. 3519.

státnímu zástupci¹⁸⁵. Lhůta k podání stížnosti jsou tři dny od oznámení usnesení a adresováno by mělo být orgánu, který rozhodnutí o schválení narovnání vydal, tj. příslušnému soudu, pokud bylo rozhodnuto v rámci řízení před soudem, případně státnímu zástupci, pokud k rozhodnutí došlo během přípravného řízení. Rozhodující orgán poté může stížnosti buď sám vyhovět, nebo předat stížnost nadřízenému soudu, nebo nadřízenému státnímu zástupci¹⁸⁶. Stížnost má dle § 309, odst. 2 trestního řádu odkladný účinek a k pravomocnému zastavení trestního stíhání v důsledku schválení narovnání tedy nedojde, pokud příslušný orgán případnou stížnost nevyřídil.

Ačkoli možnost rozhodnout o schválení narovnání mají v souladu s § 257, odst. 1, písm. c) trestního řádu také soudy druhého stupně, tak zákon v takových případech nepřipouští možnost podání stížnosti a ke zvrácení rozhodnutí potom tedy připadají v úvahu pouze mimořádné opravné prostředky¹⁸⁷. Ty mohou mít formu buď dovolání nebo obnovy řízení. Právo podat dovolání ovšem na rozdíl od stížnosti nenáleží poškozenému¹⁸⁸, a ten se tedy v případě, kdy dojde ke schválení narovnání soudem druhého stupně, dostává do značně znevýhodněné pozice oproti takovému rozhodnutí v přípravném řízení nebo před soudem prvního stupně. Jediným dovolacím důvodem, který zákon upravuje k napadení rozhodnutí o narovnání, jsou potom případy, kdy k takovému rozhodnutí dojde, aniž by byly splněny zákonné podmínky pro to stanovených¹⁸⁹.

3.5 Mediace v řízení o narovnání

Jak bylo zmíněno v kapitole tomu věnované, právní úprava institutu narovnání od začátku počítá s nestranným prostředníkem, který by se měl být uplatnit při hledání shody o konkrétní podobě narovnání, jež by byla akceptovatelná nejen pro poškozeného, ale také pro obviněného. Vzhledem k tomu, že soud do takového vyjednávání zasahovat nesmí, bylo nutné tuto pravomoc svěřit do rukou jiného orgánu. Zpočátku tuto funkci plnili mediátoři, kteří však byli pouze postupně přiřazováni k jednotlivým soudům, a tudíž vznikla situace, kdy u některých soudů mediátor působil (čímž se podstatně zvyšovala šance na úspěch při vyjednávání o narovnání), zatímco velká část soudů žádného mediátora k dispozici neměla¹⁹⁰. Zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, ve znění pozdějších předpisů dokonce později přiznal, s podmínkou

¹⁸⁵ § 309, odst. 2 trestního řádu.

¹⁸⁶ § 146, odst. 2, písm. b) a d) trestního řádu.

¹⁸⁷ Srov. § 141, odst. 2 trestního řádu.

¹⁸⁸ Srov. 265d, odst. 1 trestního řádu.

¹⁸⁹ § 256b, odst. 1, písm. f) trestního řádu.

¹⁹⁰ VANTUCH, P. *Narovnání v trestním řízení a právo na obhajobu*. Právní rozhledy, 1998, č. 8, s. 393–402.

nutnosti pověření předsedou soudu, výkon probační činnosti v rámci narovnání právě vyšším soudním úředníkům, kteří byli vybíráni z administrativních pracovníků soudu, a kteří tedy neměli potřebné vzdělání ani zázemí pro plnohodnotný výkon této svěřené pravomoci¹⁹¹.

Na uvedenou situaci se rozhodl zákonodárce zareagovat přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, kterým došlo k zavedení Probační a mediační služby jakožto organizační složky státu s celostátní působností a vnitřní strukturou, v jejímž čele stojí ředitel, který je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. Součástí nové úpravy byla také profesionalizace osob mediátorů, kdy měla být tato služba nově vykonávána jednak probačními asistenty a jednak probačními úředníky, přičemž oběma skupinám zákon stanovil konkrétní podmínky k výkonu těchto funkcí. Asistentem Probační a mediační služby se může stát fyzická osoba, která dosáhla věku 21 let, je svéprávná, bezúhonná a má dokončené středoškolské vzdělání společenskovědního směru, pro úředníka Probační a mediační služby zákon nad to stanoví podmínku magisterského vzdělání společenskovědního zaměření a následné složení odborné zkoušky.

Probační a mediační služba se během krátké doby stala široce uplatňovaným nástrojem v celé řadě situací a institutů nejen v rámci trestního práva. Okruh záležitostí, v nichž se využije jejích služeb je demonstrativně vyčten v § 4 ZPMS. V prvním odstavci uvedeného ustanovení se uvádí, že její činnost spočívá (mimo jiné) ve vytváření předpokladů ve vhodných případech k tomu, aby mohla být věc projednána v některém ze zvláštních druhů trestních řízení (tj. např. formou narovnání), přičemž druhý odstavec dále konkretizuje, jakými způsoby tak může činit. V případě řízení o narovnání to má být převážně v první fázi, tedy během jednání a následnému uzavření dohody o narovnání mezi obviněným a poškozeným (vč. dohody o náhradě škody a o vydání bezdůvodného obohacení), ale také během obstarávání podkladů k osobě obviněného (vč. jeho zázemí), z čehož následně soud, resp. státní zástupce, vychází při rozhodování, zda je postup v rámci narovnání dostatečný vzhledem k osobě obviněného. Mimo to je také Probační a mediační služba oprávněna ve smyslu § 4, odst. 8 ZPMS zajistit stanoviska poškozeného a obviněného, kterými je vyslovován souhlas s postupem v rámci narovnání dle § 309 trestního řádu¹⁹².

Ačkoli by se z výše uvedených důvodů mohlo zdát, že mediátoři jsou zásadní a nenahraditelné postavy každého vyjednávání o narovnání, bez kterých by téměř nebylo možné dojít k domluvě

¹⁹¹ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 257/2000 Sb.

¹⁹² ŠÁMAL, P. a kolektiv. *Trestní řád. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 357.

vyhovující jak poškozenému, tak obviněnému, ze statistiky provedené z údajů dostupných z let 2005 až 2007 vyplývá, že v tomto období bylo služeb Probační a mediační služby v řízeních o narovnání využito pouze ve 14,4 % případů¹⁹³. Jistě, vyloženě se nabízí protiargument, že se tehdy soudy, státní zástupci a trestní praxe jako celek teprve sžívaly s existencí Probační a mediační služby a její činností a relevance této statistiky se tedy již do určité míry vytratila, těžko však předpokládat rapidní nárůst využití služeb Probační a mediační služby v řízení o narovnání v posledních letech. Tuto domněnku je možné podložit také stále častěji slyšitelnými názory, že počet úředníků Probační a mediační služby v České republice je nedostatečný¹⁹⁴, tudíž ani není možné jejich častější zapojení.

Přesto, že přijetím ZPMS v roce 2000 se povedlo zalepit některé mezery, které existovaly v čase inkorporace institutu narovnání do našeho řádu, a že v dnešní době můžeme mediaci v řízení o narovnání považovat za šikovný a účelný nástroj, nebývá v alternativních trestních řízeních využívána tak často, jak by se zřejmě nabízelo. Tato skutečnost poté může být dalším dílkem do skládačky, proč není institut narovnání ani v dnešní době více využívaným typem odklonu.

¹⁹³ ROZUM, J., KOTULAN, P., LUPTÁKOVÁ, M., SCHEINOST, M., TOMÁŠEK, J. *Uplatnění mediace v systému trestní justice. 1. vydání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, str. 17.

¹⁹⁴ Srov. např. KROPÁČKOVÁ, R.: *Zkušený mediátor pozná, když pachatelí jde jen o mírnější trest, říká ředitelka Probační a mediační služby*, Český rozhlas, 2017 [cit. 24. 11. 2022]. Dostupné na: <https://sancedetem.cz/publikace/uplatneni-mediace-v-systemu-trestni-justice>.

4 Komparace narovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání

Ze statistiky, která je obsahem Přílohy č. 1 této práce, vyplývá, že narovnání je stále typ odklonu, který je využíván spíše sporadicky a to nejen ve smyslu absolutních čísel, ale obzvláště s ohledem na četnost využití podmíněného zastavení trestního stíhání, které se svou úpravou nejvíce blíží právě narovnání, a tím pádem pro tento institut také představuje největšího „konkurenta“ v systému odklonů. Smyslem této kapitoly je potom přiblížit rozdíly mezi oběma uvedenými druhy zvláštních trestních řízení a pokusit se najít důvody, které způsobují velké rozdíly v hojnosti jejich využití, a v navazující kapitole *de lege feranda* se pokusím poskytnout možná řešení, jak by bylo možné z narovnání udělat institut praktičtější, účelnější, a tedy také častěji využívaný.

Co se týče samotných podmínek při jejichž splnění je možné přistoupit k oběma odklonům, z velké části se překrývají¹⁹⁵, ale přesto existuje řada odlišností. Zaprvé je velice důležité rozlišovat mezi doznáním se k činu, které je podmínkou pro podmíněné zastavení trestního stíhání, a prohlášením obviněného o tom, že spáchal skutek, pro který je stíhán, což je podmínkou k postupu formou narovnání. Doznáním se k činu se obviněný vyjadřuje ke všem náležitostem, které identifikují přesnou právní kvalifikaci trestného činu, tedy ke všem skutkovým znakům a to včetně zavinění a protiprávnosti, zatímco prohlášení o spáchání uvedeného skutku se oproti tomu vztahuje pouze ke skutkovým okolnostem zahrnujícím jednotlivé znaky určité skutkové podstaty¹⁹⁶. K prohlášení o spáchání skutku, které bývá součástí výslechu v řízení o narovnání podle § 310 trestního řádu¹⁹⁷, zároveň nesmí být v případném pokračování trestního řízení (tedy v případech neschválení narovnání) přihlíženo jako k důkazu¹⁹⁸, což neplatí o doznání obviněného v případě podmíněného zastavení trestního stíhání. To musí být součástí výpovědi podle § 90 a násl. trestního řádu, a v řízení před soudem je tedy možné jej použít jako důkaz v neprospěch obviněného¹⁹⁹.

¹⁹⁵ Např. řízení o přečinu, využití jak v řízení před soudem, tak státním zástupcem v přípravném řízení, dále nahrazení škody a vydání bezdůvodného obohacení nebo třeba souhlas obviněného s takovým postupem.

¹⁹⁶ RIZMAN, S.; ŠÁMAL, P.; SOTOLÁŘ, A.: *K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení*. Trestní právo. 1996, č. 12, str. 5-6.

¹⁹⁷ § 310, poslední věta trestního řádu.

¹⁹⁸ § 314 trestního řádu.

¹⁹⁹ GRIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, str. 547, marg. č. 15.

Další rozdíl v podmínkách obou institutů představuje nutnost vyslovení souhlasu osobou poškozeného v případě narovnání. Zatímco souhlas obviněného je zapotřebí v případě postupu dle obou z uvedených odklonů, podmíněné zastavení trestního stíhání odpouští povinnost takového souhlasu u poškozeného. Je to způsobeno již povahou samotného odklonu, kdy k podmíněnému zastavení trestního stíhání je možné přistoupit i v případech, kdy nedošlo ke vzniku škody v důsledku spáchání trestného činu. Oproti tomu, jak judikoval Nejvyšší soud, postup formou narovnání není možný v případech, kdy trestným činem, za který je obviněný stíhán, nebyla způsobena škoda či jiná újma, kterou by bylo možné v procesu narovnání nahradit či jinak odškodnit podle § 309, odst. 1, písm. b) trestního řádu a jež by odůvodňovala, aby v celém řízení vystupovala nějaká osoba jako poškozený ve smyslu § 43 trestního řádu²⁰⁰. Budeme-li však srovnávat oba instituty v případech, kdy existuje poškozená osoba, tak nutnost jejího souhlasu můžeme jistě považovat za silný prvek restorativní justice, který jednak do rukou poškozeného vkládá moc určit směřování trestního řízení a jednak klade důraz na to, jak sama poškozená osoba vnímá konkrétní trestný čin, kterým byla dotčena, a zda je pro ni postup v rámci odklonu dostatečnou kompenzací. Na druhou stranu se jedná o další „překážku“, která může mít za následek nevyužití narovnání v případech, kdy s tím poškozený nesouhlasí.

Nutnost výslechu, která je stanovena zákonem pro postup v rámci narovnání, nepředstavuje ani tak problém pro osobu obviněného či poškozeného, pro které pravděpodobně nesnižuje ochotu přistoupit k narovnání. Výraznějším problémem je časová a finanční náročnost, kterou tato podmínka nevyhnutelně vyžaduje. Povinnost výslechu totiž vylučuje možnost rozhodnout o schválení o narovnání bez nařízení a provedení jednání před soudem. Oproti tomu o podmíněném zastavení trestního stíhání může soud rozhodnout již na základě podkladů obstaraných převážně Probační a mediační službou a to bez nutnosti obviněného vyslechnout. V případě narovnání je samozřejmě tato podmínka podložena legitimním důvodem, a to sice umožnit soudu se osobně přesvědčit, že dojednaná dohoda byla uzavřena svobodně a že obviněný i poškozený opravdu souhlasí s jejím schválením²⁰¹. Tento na první pohled nevýrazný rozdíl má však za následek, že v případě narovnání nedochází k naplnění jednoho z principů restorativní justice, jelikož podstatně snižuje jednu z výhod odklonů, a to sice ulevení soudům.

²⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. 4 Tz 156/2003.

²⁰¹ ZŮBEK, J. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 190.

Mimo to také podmíněné zastavení trestního stíhání vkládá větší moc do rukou soudu, resp. státního zástupce v přípravném řízení. Zaprvé jim nabízí širší spektrum možností, jak působit na pachatele a to formou uložení některého z opatření upravených v § 207, odst. 2 trestního řádu (tedy například povinnost zdržet se činnosti, v souvislosti s níž se pachatel dopustil trestného činu), zatímco v případě narovnání rozhodující orgán pouze schvaluje dohodu, která byla dojednána mezi obviněným a poškozeným, a jeho pravomoci jsou tedy ve velké míře omezeny. Další a ještě výraznější výhodou podmíněného zastavení trestního stíhání představuje zkušební doba, která prodlužuje časový úsek, po který má rozhodující orgán moc nad dalším pokračováním trestního řízení. Schválení narovnání je finální verdikt, kterým se soud nebo státní zástupce vzdává možnosti projednat věc v hlavním líčení a to i v případech, kdy by došlo ze strany pachatele k recidivě, kdežto podmíněné zastavení trestního stíhání pracuje s možností pokračovat v trestním řízení v případech, kdy se obviněný ve zkušební době neosvědčí. Tyto dva důvody (i ve spojení s nutností výsledku v případě narovnání) mě poté přivádí k závěru, že v případech, kdy soud nebo státní zástupce váhají, který z těchto dvou odklonů využít, se budou ve většině případů přiklánět k podmíněnému zastavení trestního stíhání, což se pak výrazně projevuje ve statistikách jejich využívání.

Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že oba instituty si jsou velmi podobné, z výše uvedeného plyne, že mezi nimi stále existuje mnoho rozdílů. Ty bohužel mají za následek pouze sporadické využívání institutu narovnání, jelikož většina odlišností ztěžuje využití tohoto odklonu, obzvláště v konkurenci podmíněného zastavení trestního stíhání. Jistě by se dala vést rozsáhlá debata, zda je v našem právním řádu místo pro oba instituty v současné podobě, případně zda jejich veliká podobnost není kontraproduktivní, což by se dalo pouze těžko rozporovat. Dle mého názoru však narovnání má v našem trestním řádu místo, převážně s ohledem na komplexnost, jakou promítá prvky restorativní justice, kterou se zákonodárce rozhodl ubírat již koncem minulého tisíciletí a do dnešní doby její vliv v českém trestním právu pouze zesílil.

5 Úvahy de lege feranda

Je zajisté k zamyšlení, jak je možné, že i po mnoha úpravách, které měly směřovat právě ke snazšímu a také častějšímu užití narovnání v trestním řízení je počet využití tohoto odklonu stále v nižších desítkách případů za rok, což je ještě výraznější ve srovnání s počtem podmíněných zastavení trestních stíhání. O tom, že si toho jsou zákonodárci vědomi, svědčí momentální podoba návrhu nového trestního řádu, ve kterém by mělo dojít k výrazným změnám institutu narovnání. Jak bylo zmíněno výše, důvodem sporadické aplikace narovnání zajisté není neatraktivnost pro obviněného, pro kterého tento institut skýtá řadu výhod oproti jiným odklonům, nemluvě o standardním řízení. Tvůrci nového trestního řádu mají tedy, dle mého názoru velice správně, za cíl učinit narovnání „přitažlivějším“ nejen pro osobu poškozeného, ale taktéž pro orgány činné v trestním řízení²⁰².

Stejně tak při tvorbě nového trestního řádu nezůstala bez povšimnutí nežádoucí konkurence narovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání, kterou se tvůrci rozhodli vyřešit taxativním stanovením konkrétních trestných činů, v případě kterých by bylo možné k narovnání přistoupit, přičemž by se mělo jednat převážně o ty trestné činy, kde dochází ke konfliktu mezi obviněným a poškozeným²⁰³. Tato myšlenka byla v minulosti vyslovena i Nejvyšším soudem, který taktéž sledává dnešní podobu institutu narovnání jako nevyhovující²⁰⁴. Podotýkám však, že pokud nedojde na straně druhé k taxativnímu výčtu *a contrario* také u podmíněného zastavení trestního stíhání, mohl by se dle mého názoru takový výčet v případě narovnání následně ukázat jako zbytečný a nic neřešící, jelikož by se stále oba okruhy trestných činů významně překrývaly a dalo by se očekávat, že orgány činné v trestním řízení by nadále z důvodu popsanych v předešlé kapitole preferovaly postup podmíněným zastavením trestního stíhání.

Za účelem zjednodušení celého procesu směřujícímu ke schválení narovnání by bylo z mého pohledu zároveň žádoucí vyjmout, či při nejmenším výrazně omezit, povinnost konat výslech obviněného a poškozeného před rozhodujícím orgánem. Smyslem takové povinnosti je dnes převážně umožnit soudu se přesvědčit, že k dohodě o narovnání přistoupily obě strany svobodně, ale odvážím si tvrdit, že úředníci Mediační a probační služby, kteří bývají (ačkoli zřejmě ne tak

²⁰² Východiska a principy nového trestního řádu, str. 34, VI. [cit. 1. 12. 2022]. Dostupné na: https://eudeska.justice.cz/Lists/EUD/Attachments/442/MSP-927_2016-OSV-OSV%20-%20př%C3%ADloha.pdf.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012.

často, jak by bylo záhodno) přítomni vyjednávání o konkrétní podobě narovnání, jsou vzhledem ke své profesionalizaci a zkušenostem s to posoudit, zda obě strany došly ke konkrétní podobě narovnání svobodně. Samozřejmě si umím představit i situaci, kdy by nová právní úprava umožňovala rozhodujícímu orgánu provést takový výsledek např. v případě, kdy by obsah narovnání mezi obviněným a poškozeným neodpovídal tomu, co by šlo legitimně očekávat v podobných případech. V dnešní době je výsledek využíván také ke sdělení poučení, nicméně v této věci se ztotožňuji se Zúbkem a nevidím důvod, proč by takové poučení nemohlo být součástí již přípravného řízení²⁰⁵.

Ruku v ruce s tím by samozřejmě bylo žádoucí, aby bylo posíleno postavení Probační a mediační služby v celém procesu směřujícím ke schválení narovnání, nebo aby při nejmenším došlo k jejímu většímu zapojení. Je otázka, zda by bylo vhodné tak učinit výslovnou povinností přizvat ke každému jednání o narovnání pracovníka Probační a mediační služby, protože personální a tedy ani finanční zdroje této instituce zcela jistě nejsou bezedné, ale nedomnívám se, že by po přijetí nového trestního řádu došlo k takovému nárůstu počtu narovnání, aby nebylo možné zajistit účast úředníka Probační a mediační služby na každém z nich. Větší účastí v alternativních řízeních by si zároveň Probační a mediační služba mohla ušetřit práci, kterou pro ni představuje její úloha při dohledu nad výkonem alternativních trestů, kterých by v případě většího počtu odklonů obecně mělo výrazně ubýt.

Odpověď na nutnost jistého finančního zabezpečení obviněného, které narovnání vyžaduje s ohledem na striktní povinnost poskytnutí peněžité částky na pomoc obětem trestných činů (což někteří autoři považují za samostatnou kapitolu nedostatků tohoto institutu²⁰⁶), by mohlo poskytnout plánované rozšíření způsobů, jak by mohl obviněný společností vykompenzovat jím způsobený trestný čin a tedy naplnit nějaký obecně prospěšný účel. Nabízí se, aby měl obviněný možnost místo poskytnutí peněžitého plnění zvolit odčinění například formou obecně prospěšných prací. V návaznosti na to by také mohlo dojít k důkladnému oddělení rozhodnutí o schválení narovnání, jehož součástí by měl být výrok o přerušení trestního stíhání, a rozhodnutí o zastavení trestního stíhání, které by bylo možné vydat až po splnění všech sjednaných obecně prospěšných povinností²⁰⁷. Zároveň by tím došlo k poskytnutí dodatečné lhůty, kterou by měl rozhodující orgán

²⁰⁵ ZÚBEK, J. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 194.

²⁰⁶ Srov. např. DRÁPAL, J. *Nechceš být odsouzen? Zaplat!* Jiné právo, 2014 [cit. 1. 12. 2022]. Dostupné na: <https://jinepravo.blogspot.com/2014/04/jakub-drapal-nechces-byt-odsouzen-zaplat.html>.

²⁰⁷ TIBITANZLOVÁ, A. *Odklony v trestním řízení*. Praha: Leges, 2018, str. 305.

k dohledu nad obviněným a k přesvědčení se, že je takové vyřízení věci dostatečné, což by mohlo pomoci smazat další zmíněný rozdíl, který dnes hraje ve prospěch častějšího využívání podmíněného zastavení trestního stíhání.

Stěží se však domnívat, že by mohlo dojít k výrazným změnám v institutu narovnání ještě před přijetím nového trestního řádu, který aktuálně vládnoucí garnitura opakovaně označila za svoji prioritu. Nutno však zmínit, že nový trestní řád stále nedospěl do své finální podoby, která by mohla být předložena k přijetí v Poslanecké sněmovně²⁰⁸. Zřejmě nás tedy čeká ještě pár let, během kterých nám nezbyde nic jiného, než se smířit s výše popsányi nedostatky, které skýtá aktuální právní úprava narovnání a které mají za následek jeho aplikační upozadění ve stínu ostatních odklonů.

²⁰⁸ Srov. aktuální podobu návrhu nového trestního řádu [cit. 1. 12. 2022]. Dostupné na: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>.

Závěr

Cílem této práce bylo poskytnout komplexní náhled na institut narovnání, převážně jeho postavení v systému odklonů, a restorativní justici jako celek, kritickou analýzu právní úpravy a s tím spojené nepříliš časté využití tohoto institutu a poskytnout náměty na možné úpravy, kterých by se mohlo narovnání v budoucnu dostat. Sporadické využívání narovnání, které je i dle názoru Nejvyššího soudu důsledkem nevyhovující právní úpravy²⁰⁹, bohužel neumožňuje plné využití všech výhod, které ze své povahy tento odklon nabízí.

Narovnání s sebou přináší nejrozsáhlejší naplnění principů restorativní justice ze všech alternativních způsobů řešení věci. Jedinečná v systému odklonů je především míra zapojení poškozeného do řízení o narovnání, která mu přiznává velmi důležitou roli nejen při rozhodování, zda dojde k využití narovnání (formou nutnosti udělení jeho souhlasu), ale také při sjednávání konkrétní podoby dohody o narovnání, čímž podtrhává doktrínu silící v posledních desítkách let, tedy že v některých případech páčání trestné činnosti je primární a „důležitější“ obětí opravdu poškozený, nikoli stát či celá společnost. Naopak účast státní moci v celém procesu směřujícím k rozhodnutí o narovnání je ve srovnání s ostatními odklony či dokonce standardním řízením téměř zanedbatelná. To ostatně samo o sobě poskytuje oběma stranám více prostoru k tomu, aby mohly dojít k oboustrannému pochopení a nápravě mezilidských vztahů oproti mnohdy zdlouhavému standardnímu řízení, ve kterém se mohou problémy ve vztazích mezi pachateli a poškozenými osobami prohlubovat. Při jednání „u kulatého stolu“, které v sobě řízení o narovnání obsahuje, by mělo zpravidla docházet k opaku, tedy sebereflexi, odpuštění a ideálně také usmíření. Právě jistá volnost, která je poskytnuta obviněnému a poškozenému v rámci vyjednávání o narovnání, je charakteristická pro narovnání, kdy dochází k promítání některých prvků soukromého práva v rámci veřejnoprávního institutu. I z těchto důvodů bych uvítal avizované změny, které by mohly být provedeny přijetím nového trestního řádu a které by mohly ještě posílit princip autonomie vůle stran například rozšířením spektra možností, jak může obviněný nahradit způsobenou újmu poškozenému, mimo finanční kompenzaci.

Ačkoli někteří autoři zdůrazňují právě finanční aspekty narovnání jako nežádoucí až nespravedlivé (převážně z důvodu různých majetkových poměrů obviněných), z mého pohledu je

²⁰⁹ Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012.

třeba rozlišovat mezi povinnostmi hradit škodu v penězích a povinnostmi složit peněžitou částku určenou obětem trestné činnosti. Zatímco povinnost hradit škodu by měla více reflektovat autonomii vůle a ponechat tedy stranám možnost si sjednat náhradu v různých podobách a různých výších (samozřejmě při současném zachování samotné povinnosti škodu spravedlivě nahradit), povinnost složení částky, která je následně určená obětem trestné činnosti, je dle mého názoru přijatelným způsobem, jak jednak vykompenzovat státu jeho zřeknutí se možnosti potrestat obviněného, a jednak tím přinutit obviněného k záslužné činnosti a tedy alespoň částečnému odčinění jím spáchaného činu. Avšak, jak bylo zmíněno v předešlé kapitole, rozšíření povinnosti vykonání obecně prospěšné činnosti např. o možnost nucené práce, by mohlo být vhodným doplňkem k této povinnosti, které by odstanilo i pochybnosti týkající se finančního aspektu narovnání.

Vedle peněžité satisfakce narovnání zároveň nabízí zmíněnou nápravu konkrétních mezilidských vztahů, které byly dotčeny trestným činem. Jednak je to způsobeno povahou institutu, kdy je nevyhnutelné bezprostřední jednání mezi obviněným a poškozeným, pro které je nezbytné alespoň dočasné zakopání pomyslné „válečné sekery“, a jednak narovnání umožňuje široké a důkladné zapojení Probační a mediační služby, které, ačkoli není tak časté, jak by bylo žádoucí za účelem úplného naplnění tohoto aspektu narovnání, stále může výraznou měrou přispívat k jisté mezilidské satisfakci.

Nutno zopakovat, že zpočátku se zákonodárcům nepodařilo v zákonné úpravě ideálně reflektovat zamýšlené ideje, které měl institut narovnání do českého systému trestního práva procesního přinést, a postupem času a následkem několika novelizací se narovnání dostalo do svízelné situace, kdy se k jeho využití přistupuje pouze sporadicky. Mírně utěšující zprávou v tomto ohledu může být, že zákonodárná moc si je těchto pochybení vědoma a pokouší se, dle mého názoru velice obstojně, o jejich reflektování v rámci úpravy narovnání v chystané nové podobě trestního řádu. Tento institut si z mého pohledu zaslouží takovou právní úpravu, která bude dostatečně zajímavá pro všechny zúčastněné subjekty, což povede k jeho častějšímu využití, a zároveň to pomůže k naplnění všech cílů, které byly koncem minulého tisíciletí při jeho inkorporaci vytyčeny. Narovnání má potenciál být institutem, který bude schopen v plné míře reflektovat pojetí trestního řízení ve 21. století ve smyslu restorativní justice. Zda tento potenciál bude naplňovat úspěšněji po přijetí nového trestního řádu, než tomu bylo doposud, však ukáže až čas.

Seznam zkratk

Trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
Trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Trestní zákon	zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (starý)
Občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZSVM	zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
LZPS	ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
ZOTOPO	zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
ZPMS	zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

Seznam použitých zdrojů

1 Monografie, učebnice a komentáře

- BÍLKOVÁ, J. Bezdůvodné obohacení v novém občanském zákoníku. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015.
- DRAŠTÍK, A. Trestní řád: komentář II. díl. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2017.
- FENYK, J., CÍSAŘOVÁ D., GŘIVNA T. a kolektiv. Trestní právo procesní. 6. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2015.
- GŘIVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kolektiv. Oběti trestných činů. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.
- HENDRYCH, D. a kolektiv. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
- HULMÁK, M. a kolektiv. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.
- JELÍNEK, J. Alternativní řešení trestních věcí (trestněprávní, trestněprocesní a kriminologické aspekty). Praha: Leges, 2015.
- JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo hmotné. Obecná část. 4. vydání. Praha: Leges, 2014.
- JELÍNEK, J. a kolektiv. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges, 2018.
- JELÍNEK, J. Trestní odpovědnost právnických osob – pět let poté. Praha: Leges, 2017.
- KRATOCHVÍL, V., a kolektiv. Kurs trestního práva: trestní právo hmotné: obecná část. Praha: C. H. Beck, 2009.
- SOLNAŘ, V. Systém československého trestního práva. Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, 1979.

- SOTOLÁŘ, A., ŠÁMAL, P. a PÚRY, F. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: Beck, 2000.
- ŠÁMAL, P., DĚDIČ, J., GŘIVNA, T., PÚRY, F., ŘÍHA, J. Trestní odpovědnost právnických osob. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018.
- ŠÁMAL, P. a kolektiv. Trestní řád. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013.
- ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011.
- ŠČERBA, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014.
- TIBITANZLOVÁ, A. Odklony v trestním řízení. Praha: Leges, 2018.
- VANTUCH, P. Obhajoba obviněného. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.
- ZEHR, H. Úvod do restorativní justice. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003
- ZŮBEK, J. Odklony v trestním řízení. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019.

2 Odborné články

- DOLENSKÝ, A. O novele trestního řádu 1995. Bulletin advokacie, 1995, č. 8, str. 17.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, P. Alternativní neznamená restorativní aneb o co restorativní justici vlastně jde? (zaměřeno na aktuální otázky české sankční politiky). Trestněprávní revue, 2016, č. 11-12, str. 258-263.
- PALOVSKÝ, T. Vybrané otázky k alternativám trestání v Polsku. Trestněprávní revue, 2009, č. 8, str. 250-255.

- PIPEK, J.: Alternativní způsoby vyřízení trestních věcí. Právní rádce. 1999.
- PROVAZNÍK, J. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekodifikací. Trestněprávní revue, 2016, č. 4, str. 79-85.
- ROZUM, J., KOTULAN, P., LUPTÁKOVÁ, M., SCHEINOST, M., TOMÁŠEK, J.: Uplatnění mediace v systému trestní justice. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, str. 17.
- ROZUM, J., KOTUAN, P., VŮJTĚCH, J.: Výzkum institutu narovnaní. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 1999, str. 69.
- ŠÁMAL, P., ŘÍHA, J., STRYA, J. Odklony v justiční praxi – 1. část. Trestněprávní revue, 2019, č. 9, str. 177-186.
- VANTUCH, P. Narovnaní v trestním řízení a právo na obhajobu. Právní rozhledy, 1998, č. 8, s. 393–402.
- ZŮBEK, J. Odklony v trestním řízení a jejich současná i budoucí klasifikace. Trestněprávní revue, 2017, č. 3, s. 53-59.
- ZŮBEK, J. Úvaha k institutu narovnaní a jeho budoucnosti. Trestněprávní revue, 2015, č. 1, str. 1-6.

3 Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
- Zákon č. 283/2004 Sb

- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě
- Zákon č. 292/1993 Sb.
- Zákon č. 193/2012 Sb.
- Zákon č. 152/1995 Sb.
- Zákon č. 298/2016 Sb., o rejstříku trestů
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

4 Judikatura

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2022, sp. zn. ,5 Tdo 347/2004
- Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 24. 2. 1994, sp. zn. 4 To 117/94
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2020, sp. zn. 8 Tdo 893/2020
- Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 2. 2. 1998, sp. zn. 11 To 70/98
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. 4 Tz 156/2003
- Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 11. 2014, sp. zn 5 Tz 44/2014.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 9. 2008, sp. zn. 11 Tdo 1202/2008

5 Seznam ostatních zdrojů

- DRÁPAL, J.: Nechceš být odsouzen? Zaplat'! Jiné právo, 2014 [online].
- KROPÁČKOVÁ, R.: Zkušený mediátor pozná, když pachateli jde jen o mírnější trest, říká ředitelka Probační a mediační služby, Český rozhlas, 2017 Obecně závazný pokyn nejvyšší státní zástupkyně č. 08/2009 [online].
- KOMISE PRO NOVÝ TRESTNÍ ŘÁD. Aktuální podoba návrhu nového trestního řádu, 2022 [online].
- KOMISE PRO NOVÝ TRESTNÍ ŘÁD. Východiska a principy nového trestního řádu, str. 34, VI., 2022 [online].
- NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. Obecně závazný pokyn nejvyšší státní zástupkyně č. 08/2009.
- RADA EVROPY. Recommendation no. R (87) 18 of the Committee of Ministers Concerning the Simplification of Criminal Justice.
- VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 292/1993 Sb.
- VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 283/2004 Sb.
- VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb.
- VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu č. 152/1995 Sb.
- VLÁDA: Důvodová zpráva k zákonu o Probační a mediační službě

Seznam příloh

Příloha č. 1

Statistika využívání narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání českými okresními soudy

Příloha č. 1 - Statistika využívání narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání českými okresními soudy

ROK	VYŘÍZENO NAROVNÁNÍM	VYŘÍZENO PZTS
2022*	28	1368
2021	29	984
2020	29	1116
2019	45	1427
2018	45	1537
2017	49	1791
2016	35	1903
2015	51	1930
2014	71	2004
2013	79	2007
2012	71	1891
2011	69	1709
2010	79	1624
2009	87	1732
2008	90	1903
2007	121	2150
2006	168	2279

*1. 1. – 31. 11.

Zdroj: Statistiky ministerstva spravedlnosti, [cit. 11. 12. 2022]. Dostupné na:

<https://cslav.justice.cz>.

Abstrakt

Tato práce je zaměřená na institut narovnání v českém trestním řízení. Tento typ odklonu, který se do českého práva zařadil v roce 1995 jako teprve druhý alternativní způsob vyřízení věci, v nejvyšší míře reflektuje prvky restorativní justice. Nejen, že ve srovnání s ostatními odklony klade největší důraz na postavení poškozeného v celém řízení, kdy je například vyžadován jeho souhlas s postupem v rámci narovnání nebo souhlas s výslednou podobou dohody o narovnání, ale zároveň umožňuje se pokusit o srovnání vztahů narušených spácháním trestného činu v plné míře, převážně díky osobním (a mnohdy moderovaným) jednáním, která probíhají mezi obviněným a poškozeným. Pro osobu obviněného tento institut také představuje řadu výhod oproti jiným odklonům nebo standardnímu řízení. Umožňuje mu se vyhnout vyslovení trestu a viny soudem a zároveň, v případě kladného rozhodnutí o narovnání, dojít okamžitému zastavení trestního stíhání pro jím spáchaný skutek.

Hlavní část mé práce se nejprve věnuje jednotlivým podmínkám, které je nutné splnit pro možnost využití narovnání, včetně kritického náhledu na ně. Přestože by se mohlo zdát, že s ohledem na své výhody, musí být narovnání hojně využívaným odklonem, opak je pravdou. Počty řízení, které skončí narovnáním se dlouhodobě pohybují pouze okolo několika desítek ročně. S ohledem na poznatky získané z analýzy tohoto institutu je pak pozornost směřována na důvody, které mají za následek neoblíbenost tohoto odklonu ve srovnání s podmíněným zastavením trestního stíhání.

V poslední kapitole jsou potom rozebrány návrhy *de lege feranda*, které se jednak opírají o mé úvahy a názory získané při zkoumání institutu narovnání a jednak jsou zde také rozebrány změny, které zákonodárce plánuje realizovat v rámci přijetí nového trestního řádu, jehož příprava probíhá již několik let.

Abstract

This diploma thesis focuses on the institute of settlement in Czech criminal proceedings. This type of diversion, which was introduced into Czech law in 1995 as only the second alternative method of settling a case, reflects to the highest extent the elements of restorative justice. Not only does it place the greatest emphasis on the position of the damaged party throughout the proceedings compared to other diversions, where, for example, his consent to the settlement procedure or consent to the resulting form of the settlement is required, but at the same time it allows for an attempt to reconcile the relationships disturbed by the commission of the crime to the full extent, mainly thanks to the personal (and often moderated) negotiations that take place between the accused and the damaged party. It also presents a number of advantages for the defendant over other diversions or standard proceedings. It allows him to avoid a court pronouncement of punishment and guilt, and at the same time, in the event of a favorable settlement decision, to have the prosecution for his offence immediately discontinued.

The main part of my diploma thesis first discusses the various conditions that must be met in order to benefit from a settlement, including a critical look at them. Although it might seem that, given its advantages, settlement must be a widely used diversion, the opposite is true. The number of proceedings that end in settlement has long hovered around only a few dozen per year. In the light of the evidence obtained from the analysis of this institute, attention is then drawn to the reasons of the unpopularity of this diversion compared to the conditional discontinuance of criminal proceedings.

The last chapter then discusses the *de lege feranda* proposals, which are based on my reflections and opinions obtained during the research of the institute of settlement, and also discusses the changes that the legislator plans to implement in the framework of the adoption of the new Criminal Procedure Code, which has been under preparation for several years.

Název práce v anglickém jazyce

Settlement in criminal proceedings

Klíčová slova

Narovnání

Restorativní justice

Odklony

Key words

Settlement

Restorative justice

Diversions